

(ed. P. Wendland, post R. Khazarzar)

Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 2.

Berlin: Reimer, 1897 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 229–267.

Περί συγχυσεως διαλεκτων

I

1. Περί μὲν δὴ τούτων ἀρκέσει τὰ εἰρημένα. σκεπτέον δὲ ἐξῆς οὐ παρέργως, ἀ περὶ τῆς τῶν διαλέκτων συγχυσεως φιλοσοφεῖ· λέγει γὰρ ὧδε: “καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινήσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν, εὖρον πεδίον ἐν τῇ γῆ Σενάαρ καὶ κατώκησαν ἐκεῖ. καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον· δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον, καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. καὶ εἶπον· δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτῶν ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆσαι ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. καὶ κατέβη κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριος· ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χεῖλος ἓν πάντων· καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν· δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον. καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ συνέχεε κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖθεν διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς” (Gen. 11, 1-9).

II

ἢ 2. οἱ μὲν δυσχεραίνοντες τῇ πατρίῳ πολιτείᾳ, ψόγον καὶ κατηγορίαν αἰεὶ τῶν νόμων μελετῶντες, τούτοις καὶ τοῖς παραπλησίοις ὡς ἂν ἐπιβάθραις τῆς ἀθεότητος αὐτῶν, οἱ δυσσεβεῖς, χρώνται φάσκοντες· ἔτι νῦν σεμνηγορεῖτε περὶ τῶν διατεταγμένων ὡς τοὺς ἀληθείας κανόνας αὐτῆς περιεχόντων; 3. ἰδοὺ γὰρ αἱ ἱεραὶ λεγόμεναι βίβλοι παρ’ ὑμῖν καὶ μύθους περιέχουσιν, ἐφ’ οἷς εἰώθατε γελᾶν, ὅταν ἄλλων διεξιόντων ἀκούητε. καίτοι τί δεῖ τοὺς πολλαχόθι τῆς νομοθεσίας ἐσπαρμένους ἀναλέγεσθαι ὥσπερ σχολὴν ἄγοντας καὶ ἐνευκαιροῦντας διαβολαῖς, ἀλλ’ οὐ μόνον τῶν ἐν χερσὶ καὶ παρὰ πόδας ὑπομιμνήσκειν; 4. εἷς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ ἑοικὼς τῷ συντεθέντι ἐπὶ τῶν Ἀλωειδῶν, οὗς ὁ μέγιστος καὶ δοκιμώτατος τῶν ποιητῶν Ὅμηρος διανοηθῆναί φησι τρία τὰ περιμῆκιστα τῶν ὀρῶν ἐπιφορῆσαι καὶ ἐπιχῶσαι ἐλπίσαντας τὴν εἰς οὐρανὸν ὁδὸν τοῖς ἀνέρχεσθαι βουλομένοις εὐμαρῆ διὰ τούτων ἔσεσθαι πρὸς αἰθέριον ὕψος ἀρθέντων· ἐστὶ δὲ τὰ περὶ τούτων ἔπη τοιαῦτα·

Ὅσσαν ἐπ’ Οὐλύμπω μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ’ Ὅσση

Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἴν’ οὐρανὸς ἀμβατὸς εἶη,

Ὅλυμπος δὲ καὶ Ὅσσα καὶ Πήλιον ὀρῶν ὀνόματα. 5. πύργον δὲ ὁ νομοθέτης ἀντὶ τούτων εἰσάγει πρὸς τῶν τότε ἀνθρώπων κατασκευαζόμενον θελησάντων ὑπ’ ἀνοίας ἅμα καὶ μεγαλαυχίας οὐρανοῦ ψαῦσαι. πῶς γὰρ οὐ φρενοβλάβεια δεινὴ; καὶ γὰρ εἰ τὰ τῆς συμπάσης μέρη γῆς ἐποικοδομηθεῖν προκαταβληθέντι βραχεῖ θεμελίῳ καὶ ἀνεγερθεῖν τρόπον κίονος ἑνός, μυριοῖς τῆς αἰθερίου σφαίρας ἀπολειφθήσεται διαστήμασι, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς ζητητικὸς τῶν φιλοσόφων, οἱ τοῦ παντὸς κέντρον εἶναι τὴν γῆν ἀνωμολόγησαν.

III

6. ἕτερος δὲ τις συγγενὴς τούτῳ περὶ τῆς τῶν ζῶων ὁμοφωνίας πρὸς μυθοπλαστῶν ἀναγράφεται· λέγεται γὰρ, ὡς ἄρα πάνθ’ ὅσα ζῶα χερσαῖα καὶ ἔνυδρα καὶ πτηνὰ τὸ παλαιὸν ὁμόφωνα ἦν, καὶ ὄνπερ

τρόπον ἀνθρώπων Ἕλληνες μὲν Ἕλλησι, βαρβάροις δὲ βάρβαροι νῦν οἱ ὁμόγλωττοι διαλέγονται, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ πάντα πᾶσι περὶ ὧν ἡ δρᾶν ἢ πάσχειν τι συνέβαιεν ὠμίλει, ὡς καὶ ἐπὶ ταῖς κακοπραγίαις συνάχθεσθαι κἄν, εἴ ποῦ τι λυσιτελὲς ἀπαντῶη, συνευφραίνεσθαι. 7. τὰς τε γὰρ ἡδονὰς καὶ ἀηδίας ἀλλήλοις ἀναφέροντα διὰ τοῦ ὁμοφώνου συνήδετο καὶ συναηδίζετο, ἢ καὶ τούτου τὸ ὁμοιότροπον καὶ ὁμοιοπαθὲς εὐρίσκετο, μέχριπερ κορεσθέντα τῆς τῶν παρόντων ἀγαθῶν ἀφθονίας, ὃ πολλάκις γίνεσθαι φιλεῖ, πρὸς τὸν τῶν ἀνεφίκτων ἔρωτα ἐξώκειλε καὶ περὶ ἀθανασίας ἐπρεσβεύετο γήρως ἔκλυσιν καὶ τὴν εἰς αἰεὶ νεότητος ἀκμὴν αἰτούμενα, φάσκοντα καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐν ἡδῆ ζῶων τὸ ἔρπετόν, ὄφιν, τετυχηκέναι ταύτης τῆς δωρεᾶς· ἀποδύόμενον γὰρ τὸ γῆρας πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνηβᾶν· ἄτοπον δ' εἶναι ἢ τὰ κρεῖττω τοῦ χειρόνος ἢ ἐνός τὰ πάντα λειφθῆναι. 8. δίκην μέντοι τοῦ τολμήματος ἔδωκε τὴν προσήκουσαν· ἑτερόγλωττα γὰρ εὐθύς ἐγένετο, ὡς ἐξ ἐκείνου μηκέτ' ἀλλήλων ἐπακοῦσαι δυνηθῆναι χάριν τῆς ἐν ταῖς διαλέκτοις, εἰς ἃς ἢ μία καὶ κοινὴ πάντων ἐτμήθη, διαφορᾶς.

IV

9. ὁ δ' ἐγγυτέρω τὰληθοῦς προσάγων τὸν λόγον τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν διέζευξεν, ὡς ἀνθρώποις μόνοις μαρτυρῆσαι τὸ ὁμόφωνον. ἔστι δέ, ὡς γέ φασι, καὶ τοῦτο μυθῶδες. καὶ μὴν τὴν γε φωνῆς εἰς μυρίας διαλέκτων ἰδέας τομὴν, ἣν καλεῖ γλώττης σύγχυσιν, ἐπὶ θεραπείᾳ λέγουσιν ἀμαρτημάτων συμβῆναι, ὡς μηκέτ' ἀλλήλων ἀκροώμενοι κοινῇ συναδικῶσιν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ [ἄλλοι] ἀλλήλοις κεκωφωμένοι *** κατὰ συμπράξεις ἐγχειρῶσι τοῖς αὐτοῖς. 10. τὸ δὲ οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ φαίνεται συμβῆναι· καὶ γὰρ αὐθις οὐδὲν ἦττον κατὰ ἔθνη διωκισμένων καὶ μὴ μιᾶ διαλέκτῳ χρωμένων γῆ καὶ θάλαττα πολλάκις ἀμυθήτων κακῶν ἐπληρώθη. οὐ γὰρ αἱ φωναί, ἀλλὰ αἱ ὁμότροποι τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ζηλώσεις τοῦ συναδικεῖν αἰτίαι. 11. καὶ γὰρ οἱ ἐκτετμημένοι γλώτταν νεύμασι καὶ βλέμμασι καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ σώματος σχέσεσι καὶ κινήσεσιν οὐχ ἦττον τῆς διὰ λόγων προφορᾶς ἢ ἂν θελήσωσιν ὑποσημαίνουσι· χωρὶς τοῦ καὶ ἔθνος ἐν πολλάκις οὐχ ὁμόφωνον μόνον ἀλλὰ καὶ ὁμόνομον καὶ ὁμοδίατον τοσοῦτον ἐπιβῆναι κακίας, ὥστε τοῖς ἀνθρώπων ἀπάντων ἀμαρτήμασιν ἰσοστάσια δύνασθαι πλημμελεῖν. 12. ἀπειρία τε διαλέκτων μυρίοι πρὸς τῶν ἐπιτιθεμένων οὐ προϊδόμενοι τὸ μέλλον προκατελήφθησαν, ὡς ἔμπαλιν ἐπιστήμη τοὺς ἐπικρεμασθέντας ἴσχυσαν φόβους τε καὶ κινδύνους ἀπώσασθαι· ὥστε λυσιτελὲς μᾶλλον ἢ βλαβερόν εἶναι τὴν ἐν διαλέκτοις κοινωνίαν, ἐπεὶ καὶ μέχρι νῦν οἱ καθ' ἑκάστην χώραν, καὶ μάλιστα τῶν αὐτοχθόνων, δι' οὐδὲν οὕτως ὡς διὰ τὸ ὁμόγλωσσον ἀπαθεῖς κακῶν διατελοῦσι. 13. κἄν εἰ μέντοι τις ἀνὴρ πλείους ἀναμάθοι διαλέκτους, εὐδόκιμος εὐθύς παρὰ τοῖς ἐπισταμένοις ἐστὶν ὡς ἡδῆ φίλιος ὢν, οὐ βραχὺ γνῶρισμα κοινωνίας ἐπιφερόμενος τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι ἢ συνήθειαν, ἀφ' ἧς τὸ ἀδεὲς εἰς τὸ μηδὲν ἀνήκεστον παθεῖν ἔοικε πεπορισθαι. τί οὖν ὡς κακῶν αἴτιον τὸ ὁμόγλωττον ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιζε, δέον ὡς ὠφελιμώτατον ἰδρῦσθαι;

V

14. τοὺς δὴ ταῦτα συντιθέντας καὶ κακοτεχνούντας ἰδίᾳ μὲν διελέγξουσιν οἱ τὰς προχείρους ἀποδόσεις τῶν αἰεὶ ζητουμένων ἐκ τῆς φανερᾶς τῶν νόμων γραφῆς ἀφιλονείκως <ταμιευόμενοι>, οὐκ ἀντισοφίζόμενοι ποθεν, ἀλλ' ἐπόμενοι τῷ τῆς ἀκολουθίας εἰρμῷ προσπταίειν οὐκ ἔωντι, ἀλλὰ κἄν, εἴ τινα ἐμποδῶν εἶη, ῥαδίως ἀναστέλλοντι, ὅπως αἱ τῶν λόγων διέξοδοι γίνωνται ἄπταιστοι. 15. φαμὲν τοίνυν ἐκ τοῦ "τὴν γῆν εἶναι πᾶσαν χεῖλος ἐν καὶ φωνὴν μίαν" κακῶν ἀμυθήτων καὶ μεγάλων συμφωνίαν δηλοῦσθαι, ὅσα τε πόλεις πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἔθνη καὶ χώραις χώραι ἀντεπιφέρουσι, καὶ ὅσα μὴ μόνον εἰς ἑαυτοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ θεῖον ἀσεβοῦσιν ἀνθρώποι· καίτοι ταῦτα πληθῶν ἐστὶν ἀδικήματα. σκεπτόμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἐφ' ἐνός ἀνδρός τὸ ἀδιεξήγητον τῶν κακῶν πλήθος, καὶ μάλισθ' ὅταν τὴν ἀνάρμοστον καὶ ἐκμελῆ καὶ ἄμουσον ἴσχη συμφωνίαν.

VI

16. τὰ μὲν δὴ τυχηρὰ τίς οὐκ οἶδεν, ὅταν πενία καὶ ἀδοξία σώματος νόσοις ἢ πηρώσεισι συνενεχθῶσι. καὶ πάλιν ταῦτα ψυχῆς ἀρρωστήμασιν ἔκφρονος ὑπὸ μελαγχολίας ἢ μακροῦ γήρως ἢ τινος βαρείας ἄλλης κακοδαιμονίας γεγενημένης ἀνακραθῶσι; 17. καὶ γὰρ ἐν μόνον τῶν εἰρημένων βιαίως ἀντιστατήσαν ἱκανὸν ἀνατρέψαι καὶ καταβαλεῖν καὶ τὸν λίαν ὑπέρογκόν ἐστιν· ὅταν δὲ ἀθρόα ὡσπερ προστάξει μιᾷ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐνὶ πάντα σωρηδὸν ἐπιθήται τὰ σώματος, τὰ ψυχῆς, τὰ ἐκτός, τίνα οὐχ ὑπερβάλλει σχετλιότητα; πεσόντων γὰρ δορυφόρων ἀνάγκη καὶ τὸ δορυφορούμενον πίπτειν. 18. δορυφόροι μὲν οὖν σώματος πλοῦτος, εὐδοξία, τιμαί, ὀρθοῦντες αὐτὸ καὶ εἰς ὕψος αἴροντες καὶ γαῦρον ἀποδεικνύντες, ὡς τὰναντία, ἀτιμία, ἀδοξία, πενία, πολεμίων τρόπον καταράττουσι. 19. πάλιν τε δορυφόροι ψυχῆς ἀκοαὶ καὶ ὄψεις ὄσφρησις τε καὶ γεῦσις καὶ ζύμπαν τὸ αἰσθήσεως στίφος, ἔτι μέντοι ὑγίεια καὶ ἰσχύς δύναμις τε καὶ ῥώμη· τούτοις γὰρ ὡσπερ ἐστῶσι καὶ κραταιῶς ἐρηρισμένοις εὐερέκσιν οἴκοις ὁ νοῦς ἐμπεριπατῶν καὶ <ἐν>διαϊτώμενος ἀγάλλεται πρὸς μηδενὸς ταῖς ἰδίαις ὀρμαῖς χρῆσθαι κωλυόμενος, ἀλλ' εὐμαρεῖς καὶ λεωφόρους ἀναπεπταμένας ἔχων τὰς διὰ πάντων ὁδοὺς. 20. τὰ δὲ ἰ τοῖς δορυφόροις τούτοις ἐχθρὰ ἀντικάθηται, πῆρωσις αἰσθητηρίων καὶ νόσος, ὡς ἔφην, οἷς ἡ διάνοια συγκατακρημνισθῆναι πολλάκις ἐμέλλησε. καὶ τὰ μὲν τυχηρὰ ταῦτα ἀργαλέα σφόδρα καὶ σχετλια ἐξ ἑαυτῶν, πρὸς δὲ τῆν <τῶν> ἐκ προνοίας σύγκρισιν κουφότερα πολλῶ.

VII

21. τίς οὖν ἡ τῶν ἔκουσίων κακῶν συμφωνία, πάλιν ἐν μέρει σκοπῶμεν· τριμεροῦς ἡμῶν τῆς ψυχῆς ὑπαρχούσης τὸ μὲν νοῦς καὶ λόγος, τὸ δὲ θυμὸς, τὸ δὲ ἐπιθυμία κεκληρῶσθαι λέγεται. κηραίνει δὲ καθ' αὐτό τε ἕκαστον ἰδίᾳ καὶ πρὸς ἄλληλα πάντα κοινῇ, ἐπειδὴν ὁ μὲν νοῦς ὅσα ἀφροσύνη καὶ δειλία ἀκολασίαι τε καὶ ἀδικίαι σπεύρουσι θερίση, ὁ δὲ θυμὸς τὰς ἐκμανεῖς καὶ παραφόρους λύττας καὶ ὅσα ἄλλα ὠδίνει κακὰ τέκη, ἡ δὲ ἐπιθυμία τοὺς ὑπὸ νηπιότητος ἀεὶ κούφους ἔρωτας καὶ τοῖς ἐπιτυχοῦσι σώμασί τε καὶ πράγμασι προσιπταμένους ἐπιπέμψη πανταχόσε· 22. τότε γὰρ ὡσπερ ἐν σκάφει ναυτῶν, ἐπιβατῶν, κυβερνητῶν κατὰ τινα φρενοβλάβειαν ἐπ' ἀπώλεια τούτου συμφρονησάντων καὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες αὐτῇ νηὶ οὐχ ἦκιστα συναπώλοντο. βαρύτερον γὰρ κακῶν καὶ σχεδὸν ἀνίατον μόνον ἢ πάντων τῶν ψυχῆς μερῶν πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν συνεργία, μηδενὸς οἷα ἐν πανδήμῳ συμφορᾷ δυνηθέντος ὑγιαίνειν, ἵνα τοὺς πάσχοντας ἰᾶται, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰατρῶν ἅμα τοῖς ἰδιώταις καμνόντων, οὐς ἡ λοιμώδης νόσος ἐφ' ὁμολογουμένη συμφορᾷ πῖσσασα κατέχει. 23. τοῦ παθήματος τούτου <σύμβολον> ὁ μέγας ἀναγραφεῖς παρὰ τῷ νομοθέτῃ κατακλυσμός ἐστι, τῶν τε ἀπ' οὐρανοῦ καταρρακτῶν τοὺς κακίας αὐτῆς λάβρω φορᾷ χειμάρρους ἐπομβροῦντων καὶ τῶν ἀπὸ γῆς, λέγω δὲ τοῦ σώματος, πηγῶν ἀναχεουσῶν τὰ πάθους ἐκάστου ῥεύματα πολλὰ ὄντα καὶ μεγάλα, ἅπερ εἰς ταῦτον τοῖς προτέροις συνιόντα καὶ ἀναμιγνύμενα κυκᾶται τε καὶ τὸ δεδεγμένον ἅπαν τῆς ψυχῆς στροβεῖ χωρίον δίναις ἐπαλλήλοις. 24. “ἰδῶν” γὰρ φησι “κύριος ὁ θεός, ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐπιμελῶς τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας” ἔγνω τὸν ἄνθρωπον, λέγω δὲ τὸν νοῦν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐρπετῶν τε καὶ πτηνῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀλόγου τῶν ἀτιθάσων θηρίων πληθῆος ἐφ' οἷς ἀνίατα ἡδικήκει τίσασθαι (Gen. 6, 5-7)· ἡ δὲ τιμωρία κατακλυσμός. 25. ἦν γὰρ ἔφεσις ἀμαρτημάτων καὶ πολλῇ τοῦ ἀδικεῖν μηδενὸς κωλύοντος φορᾷ, ἀλλὰ προσαναρρηγνυμένων ἀδεῶς ἀπάντων εἰς χορηγίας ἀφθόνους τοῖς πρὸς τὰς ἀπολαύσεις ἐτοιμοτάτοις, καὶ μήποτ' εἰκότως· οὐ γὰρ ἐν τι μέρος διέφθαρτο τῆς ψυχῆς, ἵνα τοῖς ἄλλοις ὑγιαίνουσι σώζεσθαι δύναίτο, ἀλλ' οὐδὲν ἄνοσον οὐδὲ ἀδιάφθαρτον αὐτῆς κατελείπετο· ἰδῶν γὰρ ὅτι πᾶς τις, φησί, διανοεῖται [πᾶς] λογισμός, οὐχὶ μόνος εἷς, τὴν ἀρμόττουσαν ὁ ἀδέκαστος δικαστὴς ἐπήγαγε τιμωρίαν.

VIII

26. οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τῆς ἀλμυρᾶς φάραγγος ὁμαιχιμίαν πρὸς ἀλλήλους θέμενοι. κοῖλον γὰρ καὶ τραχὺ καὶ φαραγγῶδες τὸ κακιῶν <καὶ> παθῶν χωρίον, ἀλμυρὸν τῷ ὄντι καὶ πικρὰς φέρον ὠδίνας, ὧν ὁ σοφὸς Ἀβραάμ τὸ ἐνώμοτον καὶ ἔνσπονδον οὐθ' ὄρκων οὔτε σπονδῶν ἐπάξιον εἰδῶς καθαιρεῖ· λέγεται γὰρ ὅτι “πάντες οὗτοι συνεφώνησαν ἐπὶ τὴν φάραγγα τὴν ἀλυκὴν· αὕτη ἡ θάλασσα τῶν ἁλῶν” (Gen. 14, 3). 27. ἡ οὐχ ὄρας τοὺς ἐστειρωμένους σοφίαν καὶ τυφλοὺς διάνοιαν, ἦν ὀξυδερεκεῖν εἰκὸς ἦν,

Σοδομίτας κατὰ γλώτταν, ἀπὸ νεανίσκου ἕως πρεσβυτέρου πάνθ' ὁμοῦ τὸν λεῶν ἐν κύκλῳ τὴν οἰκίαν τῆς ψυχῆς περιθέοντας, ἵνα τοὺς ξενωθέντας ἱερούς καὶ ὀσίους λόγους αὐτῇ, φρουρούς καὶ φύλακας ὄντας, αἰσχύνωσι καὶ διαφθείρωσι, καὶ μηδένα τὸ παράπαν μῆτε τοῖς ἀδικοῦσιν ἐναντιοῦσθαι μῆτε τοῦ τι ποιεῖν ἀδικὸν ἀποδιδράσκειν ἐγνωκότα· **28.** οὐ γὰρ οἱ μὲν, οἱ δ' οὐ, “πᾶς δ’”, ὡς φησιν, “ὁ λαὸς περιεκύκλωσαν ἅμα τὴν οἰκίαν, νέοι τε καὶ πρεσβῦται” (Gen. 19, 4) κατὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν λόγων συνομοσάμενοι, οὐς καλεῖν ἔθος ἀγγέλους.

IX

29. ἀλλ' ὁ γε θεοπρόπος Μωυσῆς θράσει πολλῶ ῥέοντας αὐτοὺς ὑπαντιάσας ἐφέξει, κἂν τὸν θρασύτατον καὶ δεινότατον εἰπεῖν ἐν ἑαυτοῖς βασιλέα λόγον προστησάμενοι μιᾷ ῥύμῃ κατατρέχωσι, συναύξοντες τὰ οἰκεία καὶ ποταμοῦ τρόπον πλημμύροντες· “ἰδοὺ” γὰρ φησιν “ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἀφικνεῖται. σὺ δὲ στήση συναντῶν αὐτῷ ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ” (Exod. 7, 15). **30.** οὐκοῦν ὁ μὲν φαῦλος ἔξεισιν ἐπὶ τὴν τῶν ἀδικημάτων καὶ παθῶν ἀθρόων φοράν, ἅπερ ὕδατι ἀπεικάζεται· ὁ δὲ σοφὸς πρῶτον μὲν κτᾶται γέρας παρὰ τοῦ ἐστῶτος ἀεὶ θεοῦ συγγενὲς αὐτοῦ τῇ ἀκλινεῖ καὶ ἀρρεπεῖ πρὸς πάντα δυνάμει λαβών· **31.** εἴρηται γὰρ “σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ' ἐμοῦ” (Deut. 5, 31), ἵνα ἐνδοιασμόν καὶ ἐπαμφοτερισμόν, ἀβεβαίου ψυχῆς διαθέσεις, ἀποδυσάμενος τὴν ὀχυρωτάτην καὶ βεβαιοτάτην διάθεσιν, πίστιν, ἐνδύσῃται. ἔπειτα δὲ ἐστῶς, τὸ παραδοξότατον, ὑπαντᾷ· “στήση” γὰρ <φησιν> “ὑπαντιάζων”· καίτοι τὸ μὲν ὑπαντᾶν ἐν κινήσει, κατὰ δ' ἡρεμίαν τὸ ἴστασθαι θεωρεῖται. **32.** λέγει δὲ οὐ τὰ μαχόμενα, τὰ δὲ τῇ φύσει μάλιστα ἀκολουθοῦντα· ὅτῳ γὰρ ἡρεμεῖν πέφυκεν ἢ γνώμη καὶ ἀρρεπῶς ἰδρῦσθαι, συμβαίνει πᾶσιν ἀντίστασθαι τοῖς σάλῳ καὶ κλύδωνι χαίρουσι καὶ τὸν γαληνιασαὶ δυνάμενον χειροποιήτῳ χειμῶνι κυμαίνουσιν.

X

33. εὐ μέντοι γε ἔχει παρὰ ἰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ τὴν ἐναντίωσιν συνίστασθαι· χεῖλη δὲ στόματος μὲν ἐστὶ πέρατα, φραγμὸς δὲ τις γλώττης, δι' ὧν φέρεται τὸ τοῦ λόγου ῥεῦμα, ὅταν ἀρξῆται κατέρχεσθαι. **34.** λόγῳ δὲ καὶ οἱ μισάρετοι καὶ φιλοπαθεῖς συμμαχῶ χρῶνται πρὸς τὴν τῶν ἀδοκίμων δογμάτων εἰσηγήσιν καὶ πάλιν οἱ σπουδαῖοι πρὸς τε τὴν τούτων ἀναίρεσιν καὶ πρὸς τὸ τῶν ἀμεινόνων καὶ ἀψευδῶς ἀγαθῶν κράτος ἀνανταγώνιστον. **35.** ὅταν μέντοι πάντα κάλων ἀνασεύσαντες ἐριστικῶν δογμάτων ὑπ' ἐναντίας ῥύμης λόγων ἀνατραπέντες ἀπόλωνται, τὸ ἐπινίκιον δικαίως καὶ προσηκόντως ὁ σοφὸς ἄσμα χορὸν ἱερώτατον στησάμενος ἐμμελῶς ἄσεται. **36.** “εἶδε” γὰρ φησιν “Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους” οὐχ ἐτέρωθι “τεθνεῶτας” ἀλλὰ παρὰ “τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ” (Exod. 14, 30), θάνατον λέγων οὐ τὴν ἀπὸ σώματος ψυχῆς διάκρισιν, ἀλλὰ τὴν ἀνοσίων δογμάτων καὶ λόγων φθοράν, οἷς ἐχρῶντο διὰ στόματος καὶ γλώττης καὶ τῶν ἄλλων φωνητηρίων ὀργάνων. **37.** λόγου δὲ θάνατός ἐστιν ἡσυχία, οὐχ ἦν οἱ ἐπικέστεροι ποιούμενοι σύμβολον αἰδούς μετέρχονται – δύναμις γὰρ καὶ ἦδε ἐστὶν ἀδελφὴ τῆς ἐν τῷ λέγειν ταμιευομένη μέχρι καιροῦ τὰ λεκτέα –, ἀλλ' ἦν οἱ ἐξησθητικότες καὶ ἀπειρηκότες διὰ τὴν τῶν ἐναντίων ἰσχὺν ὑπομένουσιν ἄκοντες λαβὴν οὐδεμίαν ἔθ' εὐρίσκοντες. **38.** ὧν τε γὰρ ἂν ἐφάψωνται, διαρρεῖ, καὶ οἷς ἂν ἐπιβῶσιν, οὐχ ὑπομένει, ὡς πρὶν ἢ στήναι πίπτειν ἀναγκάζεσθαι, ὡσπερ ἡ ἔλιξ, τὸ ὑδρηρὸν ὄργανον, ἔχει κατὰ γὰρ μέσον αὐτὸ γεγονάσι βαθμοὶ τινες, ὧν ὁ γεωπόνος, ὅταν ἐθελήσῃ ποτίσαι τὰς ἀρούρας, ἐπιβαίνει μὲν, περιολισθαίνει δ' ἀναγκαίως· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ πίπτειν συνεχῶς πλησίον ἐχυροῦ τινος ταῖς χερσὶ περιδράττεται, οὐ ἐνείλημμένος τὸ ὅλον σῶμα ἀπηώρηκεν αὐτοῦ· <ῶστε> ἀντὶ μὲν ποδῶν χερσίν, ἀντὶ δὲ χειρῶν ποσὶ χρῆσθαι ἴσταται μὲν γὰρ ἐπὶ χειρῶν, δι' ὧν εἰσιν αἱ πράξεις, πράττει δ' ἐν ποσίν, ἐφ' ὧν εἰκὸς ἴστασθαι.

XI

39. πολλοὶ δ' οὐ δυνάμενοι τὰς πιθανὰς τῶν σοφιστῶν εὐρέσεις ἀνὰ κράτος ἐλεῖν τῷ μὴ σφόδρα περὶ λόγους διὰ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις συνεχῆ μελέτην γεγυμνάσθαι κατέφυγον ἐπὶ τὴν τοῦ μόνου σοφοῦ

συμμαχίαν καὶ βοηθὸν αὐτὸν ἰκέτευσαν γενέσθαι· καθὰ καὶ τῶν Μωυσέως γνωρίμων τις ἐν ὕμνοις εὐχόμενος εἶπεν· “ἀλαλα γενέσθω τὰ χεῖλια τὰ δόλια” (Psalm. 30, 19). **40.** πῶς δ’ ἂν ἠσυχάσαι, εἰ μὴ πρὸς μόνου τοῦ καὶ τὸν λόγον αὐτὸν ἔχοντος ὑπήκοον ἐπιστομισθεῖ; τὰς μὲν οὖν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν συνόδους ἀμεταστρεπτί φευκτέον, τὸ δὲ ἔνσπονδον πρὸς τοὺς φρονήσεως καὶ ἰ ἐπιστήμης ἑταίρους βεβαιωτέον. **41.** παρὸ καὶ τοὺς λέγοντας “πάντες ἐσμέν υἱοὶ ἐνὸς ἀνθρώπου, εἰρηνικοὶ ἐσμεν” (Gen. 42, 11) τεθαύμακα τῆς εὐαρμόστου συμφωνίας· ἐπεὶ καὶ πῶς οὐκ ἐμέλλετε, φήσαιμ’ ἂν, ὧ γενναῖοι, πολέμῳ μὲν δυσχεραίνειν, εἰρήνην δὲ ἀγαπᾶν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιγεγραμμένοι πατέρα οὐ θνητὸν ἀλλ’ ἀθάνατον, ἀνθρώπον θεοῦ, ὃς τοῦ αἰδίου λόγος ὢν ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτός ἐστιν ἀφθαρτος; **42.** οἱ μὲν γὰρ πολλὰς ἀρχὰς τοῦ κατὰ ψυχὴν γένους συστησάμενοι, τῷ πολυθέῳ λεγομένῳ κακῶ προσνεύσαντες ἑαυτοῦς, ἄλλοι πρὸς ἄλλων τιμὰς τραπόμενοι ταραχὰς καὶ στάσεις ἐμφυλίου τε καὶ ξενικὰς ἐδημιούργησαν τὸν ἀπ’ ἀρχῆς γενέσεως ἄχρι τελευτῆς βίον πολέμων ἀκηρύκτων καταπλήσαντες. **43.** οἱ δὲ ἐνὶ γένει χαίροντες καὶ ἕνα πατέρα τὸν ὀρθὸν τιμῶντες λόγον, τὴν εὐαρμόστον καὶ πάμμουσον συμφωνίαν ἀρετῶν τεθαυμακότες, εὐδίων καὶ γαληνὸν βίον ζῶσιν, οὐ μὴν ἀργὸν καὶ ἀγενῆ τινα, ὡς ἔνιοι νομίζουσιν, ἀλλὰ σφόδρα ἀνδρεῖον καὶ λίαν ἠκονημένον κατὰ τῶν σπονδὰς λύειν ἐπιχειροῦντων καὶ σύγχυσιν ὀρκίων αἰεὶ μελετώντων· τοὺς γὰρ εἰρηναίους φύσει πολεμικοὺς εἶναι συμβέβηκεν ἀντικαθημένους καὶ ἀνθεστῶτας τοῖς τὸ εὐσταθὲς τῆς ψυχῆς ἀνατρέπουσι.

XII

44. μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ πρῶτον μὲν ἡ ἐκάστου τῶν φιλαρέτων διάνοια διακειμένη τὸν τρόπον τοῦτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ προφητικοῦ θιασώτης χοροῦ, ὃς καταπνευσθεὶς ἐνθουσιῶν ἀνεφθέγγετο· “ὦ μήτερ, ἠλίκον με ἔτεκες, ἀνθρώπον μάχης καὶ ἀνθρώπον ἀηδίας πάσης τῆς γῆς; οὐκ ὠφείλησα, οὐδὲ ὠφείλησάν μοι, οὐδὲ ἡ ἰσχὺς μου ἐξέλιπεν ἀπὸ καταρῶν αὐτῶν” (Jer. 15, 10). **45.** ἀλλ’ οὐ πᾶς σοφὸς πᾶσι φαύλοις ἐχθρὸς ἐστὶν ἄσπονδος, οὐ τριηρῶν ἢ μηχανημάτων ἢ ὀπλων ἢ στρατιωτῶν παρασκευῆ πρὸς ἄμυναν χρώμενος, ἀλλὰ λογισμοῖς; **46.** ὅταν γὰρ τὸν ἐν τῇ ἀπολέμῳ εἰρήνην συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἀνθρώπων ἀπάντων ἴδιον καὶ κοινόν, μὴ κατὰ ἔθνη καὶ χώρας ἢ πόλεις καὶ κώμας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ’ οἰκίαν καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἐν μέρει συγκροτούμενον πόλεμον θεάσῃται, τίς ἐστὶν ὃ γε μὴ παραινῶν, κακίζων, νοθετῶν, σωφρονίζων, οὐ μεθ’ ἡμέραν μόνον ἀλλὰ καὶ νύκτωρ, τῆς ψυχῆς αὐτῷ ἠρεμεῖν μὴ δυναμένης διὰ τὸ μισοπόννηρον φύσει; **47.** πάντα γὰρ ὅσα ἐν πολέμῳ δρᾶται κατ’ εἰρήνην· συλῶσιν, ἀρπάζουσιν, ἀνδραποδίζονται, λεηλατοῦσι, ἰ πορθοῦσιν, ὑβρίζουσιν, αἰκίζονται, φθείρουσιν, αἰσχύνουσι, δολοφονοῦσιν, ἀντικρυς, ἦν ὡσι δυνατώτεροι, κτείνουσι. **48.** πλοῦτον γὰρ ἡ δόξαν ἕκαστος αὐτῶν σκοπὸν προτεθειμένος ἐπὶ τοῦτον ὥσπερ βέλη τὰς τοῦ βίου πράξεις ἀπάσας ἀφιεῖς ἰσότητος ἀλογεῖ, τὸ ἄνισον διώκει, κοινωνίαν ἀποστρέφεται, μόνος τὰ πάντων ἔχειν ἀθρόα ἐσπούδακε, μισάνθρωπος καὶ μισάλληλός ἐστιν, ὑποκρινόμενος εὐνοίαν, κολακείας νόθης ἑταῖρος ὢν, φιλίας γνησίου πολέμιος, ἀληθείας ἐχθρὸς, ὑπέρμαχος ψεύδους, βραδὺς ὠφελῆσαι, ταχὺς βλάψαι, διαβαλεῖν προχειρότατος, ὑπερασπίσαι μελλητῆς, δεινὸς φενακίσαι, ψευδορκότατος, ἀπιστότατος, δούλος ὀργῆς, εἰκὼν ἡδονῆς, φύλαξ κακῶν, φθορεὺς ἀγαθῶν.

XIII

49. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς ἀδομένης καὶ θαυματομένης εἰρήνης περιμάχητα κειμήλια, ἅπερ ἡ ἐκάστου τῶν ἀφρόνων ἀγαλματοφοροῦσα διάνοια τέθηπε καὶ προσκυνεῖ. ἐφ’ οἷς εἰκότως καὶ πᾶς σοφὸς ἄχθεται, καὶ πρὸς γε τὴν μητέρα καὶ τιθήνην ἑαυτοῦ, σοφίαν, εἴωθε λέγειν· “ὦ μήτερ, ἠλίκον με ἔτεκες”, οὐ δυνάμει σώματος, ἀλλὰ τῇ πρὸς <τὸ> μισοπόννηρον ἀλκῇ, ἀνθρώπον ἀηδίας καὶ μάχης, φύσει μὲν εἰρηνικόν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ πολεμικὸν κατὰ τῶν αἰσχυνόντων τὸ περιμάχητον κάλλος εἰρήνης. **50.** “οὐκ ὠφείλησα, οὐδὲ ὠφείλησάν μοι”· οὔτε γὰρ αὐτοὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ποτε ἐχρήσαντο, οὔτε ἐγὼ τοῖς ἐκείνων κακοῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ Μωυσέως γράμμα “ἐπιθύμημα οὐδενὸς αὐτῶν ἔλαβον” (Num. 16, 15), σύμπαν τὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν γένος θησαυρισαμένων παρ’ ἑαυτοῖς ὡς μέγιστον ὄφελος ὑπερβάλλον βλάβος. **51.** “οὐδὲ ἡ ἰσχὺς μου ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν ἀρῶν ἃς ἐτίθεντό μοι”, δυνάμει

δὲ κραταιοτάτη τῶν θείων ἐνειλημμένος δογμάτων οὔτε κακούμενος ἐκάμφθη, ἀλλὰ ἐρρωμένως ὠνεΐδισα τοῖς ἐξ ἑαυτῶν μὴ καθαιρομένοις· **52.** “ἔθετο γὰρ ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ἀντιλογία τῶν γείτοσιν ἡμῶν”, ὡς καὶ ἐν ὕμνοις που λέλεκται (Psalm. 79, 7), πάντας τοὺς ὀρθῆς γνώμης ἐφιεμένους. ἀλλ’ οὐκ ἀντιλογικοὶ φύσει γεγόνασιν, ὅσοι τὸν ἐπιστήμης καὶ ἀρετῆς ζῆλον ἔσχον ἀεὶ, τοῖς γείτοσι ψυχῆς ἀντιφιλονεικοῦντες, ἐλέγχοντες μὲν τὰς συνοίκους ἡδονάς, ἐλέγχοντες δὲ τὰς ὁμοδιαίτους ἐπιθυμίας, δειλίας τε καὶ φόβους, τὸ παθῶν καὶ κακιῶν στίφος δυσωποῦντες, ἐλέγχοντες μέντοι καὶ πᾶσαν αἴσθησιν, περὶ μὲν ὧν εἶδον ὀφθαλμοῦς, περὶ ὧν δὲ ἤκουσαν ἀκοάς, ὁσμᾶς τε περὶ ἀτμῶν καὶ γεύσεις περὶ χυμῶν, ἔτι δὲ ἀφᾶς περὶ τῶν κατὰ τὰς προσπιπτούσας τῶν ἐν τοῖς σώμασι δυνάμεων ιδιότητος, καὶ μὲν δὴ τὸν προφορικὸν λόγον περὶ ὧν διεξελεθὲν ἰ ἔδοξε; **53.** τίνα γὰρ ἢ πῶς ἢ διὰ τί ἡ αἴσθησις ἦσθετο ἢ ὁ λόγος διηρμήνευσεν ἢ τὸ πάθος διέθηκεν, ἄξιον ἐρευνᾶν μὴ παρέργως καὶ τῶν σφαλμάτων διελέγχειν ἕκαστον. **54.** ὁ δὲ μηδενὶ τούτων ἀντιλέγων, ἅπανσι δὲ ἐξῆς συνεπινεύων ἑαυτὸν λέληθεν ἀπατῶν καὶ ἐπιτειχίζων ψυχῇ βαρεῖς γείτονας, οἷς ἄμεινον ὑπηκόοις ἢ ἄρχουσι χρῆσθαι ἡγεμονεύοντες μὲν γὰρ πολλὰ πημανοῦσι καὶ μεγάλα βασιλευούσης παρ’ αὐτοῖς ἀνοίας, ὑπακούοντες δὲ τὰ δέονθ’ ὑπηρετήσουσι πειθηνίως οὐκέθ’ ὁμοίως ἀπαυχενίζοντες. **55.** οὕτως μέντοι τῶν μὲν ὑπακούειν μαθόντων, τῶν δ’ οὐκ ἐπιστήμη μόνον ἀλλὰ καὶ δυνάμει τὴν ἀρχὴν λαβόντων πάντες οἱ δορυφόροι καὶ ὑπέρμαχοι ψυχῆς συμφρονήσουσι λογισμοὶ καὶ τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν ἐν αὐτοῖς προσελθόντες ἐροῦσιν· “οἱ παῖδές σου εἰλήφασι τὸ κεφάλαιον τῶν ἀνδρῶν τῶν πολεμιστῶν τῶν μεθ’ ἡμῶν, οὐ διαπεφώνηκεν αὐτῶν οὐδὲ εἷς” (Num. 31, 49), ἀλλ’ ὡσπερ τὰ μουσικῆς ὄργανα ἄκρως ἡρμοσμένα πᾶσι τοῖς φθόγγοις, οὕτως ἡμεῖς πάσαις ταῖς ὑψηλήσεσι συνηχήσαμεν, ἐκμελὲς ἢ ἀπαρδὸν οὐδὲν οὔτε ῥῆμα εἰπόντες οὐτ’ ἔργον διαπραξάμενοι, ὡς τὸν ἕτερον τῶν ἀμούσων χορὸν πάντα ἄφωνον καὶ νεκρὸν ἀποδείξει γελασθέντα τὴν τῶν σωματικῶν τροφήν Μαδιάμ καὶ τὸν ἔκγονον αὐτῆς δερμάτινον ὄγκον Βεελφεγῶρ ὄνομα ὑπνοῦντα (Num. 25, 3). **56.** γένος γὰρ ἐσμεν “τῶν ἐπιλέκτων τοῦ” τὸν θεὸν ὀρῶντος “Ἰσραήλ”, ὧν “διεφώνησεν οὐδὲ εἷς” (Exod. 24, 11), ἵνα τὸ τοῦ παντὸς ὄργανον, ὁ κόσμος πᾶς, ταῖς ἀρμονίαις μουσικῶς μελωδῆται. **57.** διὰ τοῦτο καὶ Μωυσῆς τῷ πολεμικωτάτῳ λόγῳ, ὃς καλεῖται Φινεές, γέρας εἰρήνην φησὶ δεδόσθαι (Num. 25, 12), ὅτι ζῆλον τὸν ἀρετῆς λαβὼν καὶ πόλεμον πρὸς κακίαν ἀράμενος ὅλην ἀνέτεμε γένεσιν *** ἐξῆς τοῖς βουλομένοις, διακύψασι καὶ διερευνησαμένοις ἀκριβῶς ὄψει πρὸ ἀκοῆς σαφεστέρῳ χρησαμένοις μάρτυρι, πιστεῦσαι, ὅτι γέμει τὸ θνητὸν ἀπιστίας, ἐκ μόνου τοῦ δοκεῖν ἠρημένον. **58.** θαυμασίος μὲν οὖν ἡ λεχθεῖσα συμφωνία, θαυμασιωτάτη δὲ καὶ πάσας τὰς ἀρμονίας ὑπερβάλλουσα ἢ κοινὴ πάντων, καθ’ ἣν ὁ λαὸς ἅπας ὁμοθυμαδὸν εἰσάγεται λέγων· “πάντα ὅσα εἶπεν ὁ θεός, ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα” (Deut. 5, 27). **59.** οὗτοι γὰρ οὐκέτι ἐξάρχοντι πείθονται λόγῳ, ἀλλὰ τῷ τοῦ παντὸς ἡγεμόνι θεῷ, δι’ ὃν πρὸς τὰ ἔργα φθάνουσι μᾶλλον ἢ τοὺς ἰ λόγους ἀπαντῶντες· τῶν γὰρ ἄλλων ἐπειδὴν ἀκούσωσι πρᾶττόντων οὗτοι, τὸ παραδοξότατον, ὑπὸ κατοκωχῆς ἐνθέου πράξειν φασὶ πρότερον, εἶτα ἀκούσεσθαι, ἵνα μὴ διδασκαλία καὶ ὑψηλήσει δοκῶσιν, ἀλλὰ ἐθελουργῶ καὶ αὐτοκελεύστῳ διανοίᾳ πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων ὑπαντᾶν· ἐργασάμενοι δὲ ἀκούσεσθαι φασιν, ὅπως ἐπικρίνωσι τὰ πραχθέντα, εἰ λόγοις θείοις καὶ ἱεραῖς παραινέσεσι συνάδει.

XIV

60. Τοὺς δὲ συνομοσαμένους ἐπ’ ἀδικήμασιν “ἀπὸ ἀνατολῶν” φησὶ “κινήσαντας εὐρεῖν πεδίον ἐν τῇ γῇ Σενναὰρ κάκει κατοικῆσαι” (Gen. 11, 2), φυσικώτατα· διττὸν γὰρ εἶδος τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν ἀνατολῆς, τὸ μὲν ἄμεινον, τὸ δὲ χεῖρον, ἄμεινον μὲν, ὅταν ἡλιακῶν ἀκτίνων τρόπον ἀνάσχη τὸ ἀρετῶν φέγγος, χεῖρον δ’, ὅταν αἱ μὲν ἐπισκιασθῶσι, κακίαι δὲ ἀνάσχωσι. **61.** παράδειγμα τοῦ μὲν προτέρου τόδε· “καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς” (Gen. 2, 8), οὐ χερσαίων φυτῶν, ἀλλ’ οὐρανίων ἀρετῶν, ἃς ἐξ ἀσώματου τοῦ παρ’ ἑαυτῷ φωτὸς ἀσβέστους εἰσαεὶ γενησομένης ὁ φυτουργὸς ἀνέτειλεν. **62.** ἤκουσα μέντοι καὶ τῶν Μωυσέως ἐταίρων τινὸς ἀποφθεγξαμένου τοιόνδε λόγιον· “ἰδοὺ ἄνθρωπος ᾧ ὄνομα ἀνατολή” (Zach. 6, 12)· καινοτάτη γε πρόσρησις, ἐὰν γε τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνεστῶτα λέγεσθαι νομίση· ἐὰν δὲ τὸν ἀσώματον ἐκεῖνον, θείας ἀδιαφοροῦντα εἰκόνας, ὁμολογήσεις ὅτι εὐθυβολώτατον ὄνομα ἐπεφημίσθη τὸ ἀνατολῆς αὐτῷ· **63.** τοῦτον μὲν γὰρ πρεσβυτάτον υἱὸν ὁ τῶν ὄλων ἀνέτειλε πατήρ, ὃν ἐτέρωθι πρωτόγονον ὠνόμασε, καὶ ὁ γεννηθεὶς μέντοι, μιμούμενος τὰς τοῦ πατρὸς ὁδοὺς, πρὸς παραδείγματα ἀρχέτυπα ἐκείνου βλέπων ἐμόρφου τὰ εἶδη.

XV

64. τοῦ δὲ χείρονος ἀνατολῆς εἶδους ὑπόδειγμα τὸ λεχθὲν ἐπὶ τοῦ βουλομένου τὸν ἐπαινούμενον ὑπὸ θεοῦ καταράσασθαι· πρὸς γὰρ ἀνατολαῖς εἰσάγεται κάκεϊνος οἰκῶν, αἵτινες ὁμωνυμοῦσαι ταῖς προτέραις ἐναντιότητα καὶ μάχην πρὸς αὐτὰς ἔχουσιν· 65. “ἐκ Μεσοποταμίας” γὰρ φησι “μετεπέμψατό με Βαλάκ, ἐξ ὁρέων ἀπὸ ἀνατολῶν, λέγων· δεῦρο ἄρασαί μοι ὃν μὴ ἀρᾶται ὁ θεός” (Num. 23, 7. 8). ἐρμηνεύεται δὲ Βαλάκ ἄνους, εὐθυβολώτατα· πῶς ἰ γὰρ οὐκ ἄνοια δεινὴ τὸ ὄν ἐλπῖσαι ἀπατᾶσθαι καὶ γνώμην αὐτοῦ τὴν βεβαιοτάτην ἀνθρώπων σοφίσμασι παρατρέπεσθαι; 66. διὰ τοῦτο καὶ Μεσοποταμίαν οἰκεῖ καταπεποντωμένης ὥσπερ ἐν μεσαιάτῳ ποταμοῦ βυθῷ τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ μὴ δυναμένης ἀνανήξασθαι καὶ ἀνακύψαι· τοῦτο δὲ τὸ πάθος ἀνατολὴ μὲν ἀφροσύνης, κατάδυσσις δὲ εὐλογιστίας ἐστίν. 67. οἱ τὴν ἀσύμφωνον οὖν ἀρμοζόμενοι συμφωνίαν ἀπὸ ἀνατολῶν κινεῖσθαι λέγονται. πότερον ἄρα γε τῶν <κατ’ ἀρετὴν ἢ τῶν> κατὰ κακίαν; ἀλλ’ εἰ μὲν τῶν κατ’ ἀρετὴν, παντελῆς ὑπογράφεται διάζευξις· εἰ δὲ τῶν κατὰ κακίαν, ἠνωμένη τις κίνησις, καθάπερ ἐπὶ χειρῶν ἔχει, οὐκ ἰδία κατὰ ἀπάρησιν, ἀλλ’ ἐν ἀρμονίᾳ τινὶ τῷ ὅλῳ σώματι συγκινουμένων. 68. ἀρχὴ γὰρ καὶ ἀφορμὴ φαύλῳ πρὸς τὰς παρὰ φύσιν ἐνεργείας τὸ κακίας χωρίον· ὅσοι δὲ μετανάσται μὲν ἀρετῆς ἐγένοντο, ταῖς δ’ ἀφροσύνης ἐχρήσαντο ἀφορμαῖς, οἰκειότατον εὐρόντες οἰκοῦσι τόπον, ὃς Ἑβραίων μὲν γλώττη Σενάαρ, Ἑλλήνων δὲ ἐκτιναγμὸς καλεῖται· 69. σπαράττεται γὰρ καὶ κλονεῖται καὶ τινάττεται πᾶς ὁ τῶν φαύλων βίος, κυκώμενος ἀεὶ καὶ ταραττόμενος καὶ μηδὲν ἴχνος ἀγαθοῦ γνησίου θησαυριζόμενος ἐν ἑαυτῷ. καθάπερ γὰρ τῶν ἀποτιναττομένων ὅσα μὴ ἐνώσει διακρατεῖται πάντα ἐκπίπτει, τοῦτόν μοι δοκεῖ καὶ ἡ τοῦ συμπεπνευκότος ἐπὶ τῷ ἀδικεῖν ἐκτετινάχθαι τὸν τρόπον ψυχῆ· πᾶσαν γὰρ ἰδέαν ἀρετῆς ἀπορρίπτει, ὡς μήτε σκιὰν μήτε εἶδωλον αὐτῆς ἐμφαίνεσθαι τὸ παράπαν.

XVI

70. τὸ γοῦν φιλοσώματον γένος τῶν Αἰγυπτίων οὐκ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἀλλ’ “ὑπὸ τὸ ὕδωρ” φεῦγον, τουτέστιν ὑπὸ τὴν τῶν παθῶν φορᾶν, εἰσάγεται, καὶ ἐπειδὴν ὑποδράμη τὰ πάθη, τινάττεται καὶ κυκᾶται, τὸ μὲν εὐσταθὲς καὶ εἰρηναῖον ἀποβάλλον ἀρετῆς, τὸ δὲ ταραχῶδες ἐπαναιρούμενον κακίας· λέγεται γὰρ ὅτι “ἐξετίναξε τοὺς Αἰγυπτίους κατὰ μέσον τῆς θαλάσσης φεύγοντας ὑπὸ τὸ ὕδωρ” (Exod. 14, 27). 71. οὗτοί εἰσιν οἱ μὴδὲ τὸν Ἰωσήφ εἰδότες, τὸν ποικίλον τοῦ βίου τύφον, ἀλλ’ ἀποκεκαλυμμένοις χρώμενοι τοῖς ἀμαρτήμασιν, οὐδὲ ἴχνος ἢ σκιὰν καὶ εἶδωλον καλοκαγαθίας ταμειυσάμενοι· 72. “ἀνέστη” γὰρ φησι “βασιλεὺς ἕτερος ἐπ’ Αἴγυπτον”, ὃς οὐδὲ τὸ πανύστατον καὶ νεώτατον αἰσθητὸν ἀγαθὸν “ἤδει τὸν Ἰωσήφ” (Exod. 1, 8), ὅστις οὐ μόνον τελειότητος ἀλλὰ καὶ προκοπᾶς, οὐδὲ ἐνάργειαν τὴν οἶαν δι’ ὀράσεως ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν τὴν δι’ ἀκοῆς ἐγγινομένην. ἀνήρει λέγων “δεῦρο ἄρασαί μοι τὸν Ἰακώβ, καὶ δεῦρο ἐπικατάρασαί μοι τὸν Ἰσραήλ” (Num. 23, 7), ἴσον τῷ ἐλθέ, ἀμφοτέρω καταλύσον, ὄρασιν τε καὶ ἀκοῆν ψυχῆς, ἵνα μηδὲν ἀληθὲς καὶ γνήσιον καλὸν μήτε ἴδη μήτε ἀκούσῃ· ὀράσεως μὲν γὰρ Ἰσραήλ, Ἰακώβ δὲ ἀκοῆς σύμβολον. 73. ὁ μὲν δὴ τῶν τοιούτων νοῦς ἀπορρίπτει πᾶσαν τὴν ἀγαθοῦ ἰ φύσιν τρόπον τινὰ τινάττομενος, ἔμπαλιν δ’ ὁ τῶν ἀστείων, ἀμιγοῦς καὶ ἀκράτου μεταποιούμενος τῆς τῶν ἀγαθῶν ἰδέας, ἀποτινάττει καὶ ἀποβάλλει τὰ φαῦλα· 74. θέασαι γοῦν τὸν ἀσκητὴν οἰά φησιν “ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους τοὺς μεθ’ ὑμῶν ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθαρίσασθε καὶ ἀλλάξατε τὰς στολὰς ὑμῶν, καὶ ἀναστάντες ἀναβῶμεν εἰς Βαιθήλ” (Gen. 35, 2. 3), ἵνα, κὰν Λάβαν ἔρευναν αἰτῆται, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μὴ εὐρεθῇ τὰ εἶδωλα (Gen. 31, 35), <ἀλλὰ> πράγματα ὑφειρηκότα καὶ ὄντως ὑπαρκτά, ἐστηλιτευμένα ἐν τῇ τοῦ σοφοῦ διανοίᾳ, ὧν καὶ τὸ αὐτομαθὲς γένος Ἰσαὰκ κληρονομεῖ· τὰ γὰρ ὑπαρκτὰ μόνος οὗτος παρὰ τοῦ πατρὸς λαμβάνει (Gen. 25, 5).

XVII

75. Παρατήρει δ’ ὅτι οὐ φησιν ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδῖον ἐν ᾧ κατέμειναν, ἀλλὰ εὐρεῖν ἀναζητήσαντας πάντως καὶ σκεψαμένους τὸ ἐπιτηδειότατον ἀφροσύνης χωρίον· τῷ γὰρ ὄντι πᾶς

ἄφρων οὐ παρ' ἑτέρου λαμβάνει ἑαυτῷ τὰ δὲ κακὰ ζητῶν ἀνευρίσκει, μὴ μόνοις ἀρκοῦμενος τούτοις ἐφ' ἅπερ ἡ μοχθηρὰ φύσις δι' ἑαυτῆς βαδίζει, ἀλλὰ καὶ προστιθεὶς τὰ ἐκ τοῦ κακοτεχνεῖν τέλεια γυμνάσματα. 76. καὶ εἶθε μέντοι πρὸς ὀλίγον ἐνδιατρίψας αὐτοῖς χρόνον μετανίστατο. νυνὶ δὲ καὶ καταμένειν ἀξιοῖ· λέγεται γὰρ ὅτι εὐρόντες τὸ πεδῖον κατώκησαν ὡς ἐν πατρίδι, οὐχ ὡς ἐπὶ ξένης παρώκησαν. ἦττον γὰρ ἦν δεινὸν συντυχόντας ἀμαρτήμασιν ὀθνεῖα αὐτὰ καὶ ὡσπερ ἀλλοδαπὰ νομίσαι, ἀλλὰ μὴ οἰκεία καὶ συγγενῆ ὑπολαβεῖν εἶναι. 77. παρεπίδημήσαντες γὰρ κἂν ἀπέστησαν αὐθις, κατοικήσαντες δὲ βεβαίως καταμένειν εἰσάπαν ἔμελλον. διὰ τοῦτο οἱ κατὰ Μωυσῆν σοφοὶ πάντες εἰσάγονται παροικούντες· αἱ γὰρ τούτων ψυχὰὶ στέλλονται μὲν ἀποικίαν οὐδέποτε τὴν ἐξ οὐρανοῦ, εἰώθασιν δὲ ἕνεκα τοῦ φιλοθεάμονος καὶ φιλομαθοῦς εἰς τὴν περιγίειον φύσιν ἀποδημεῖν. 78. ἐπειδὴν οὖν ἐνδιατρίψασαι σώμασι τὰ αἰσθητὰ καὶ θνητὰ δι' αὐτῶν πάντα κατίδωσιν, ἐπανέρχονται ἐκεῖσε πάλιν, ὅθεν ὠρμήθησαν τὸ πρῶτον, πατρίδα μὲν τὸν οὐράνιον χῶρον ἐν ᾧ πολιτεύονται, ξένην δὲ τὸν περιγίειον ἐν ᾧ παρώκησαν νομίζουσαι· τοῖς μὲν γὰρ ἀποικίαν στείλαμένοις ἀντὶ τῆς μητροπόλεως ἢ ὑποδεξαμένη δῆπου πατρίς, ἢ δ' ἐκπέμψασα μένει τοῖς ἀποδεδημηκόσιν, εἰς ἣν καὶ ποθοῦσιν ἐπανέρχεσθαι. Ἰ 79. τοιγαροῦν εἰκότως Ἀβραὰμ ἐρεῖ τοῖς νεκροφύλαξι καὶ ταμίαις τῶν θνητῶν, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ νεκροῦ βίου καὶ τύφου· “ἀπαροικὸς καὶ παρεπίδημὸς εἰμι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν” (Gen. 23, 4), αὐτόχθονες δὲ ὑμεῖς, κόνιν καὶ χοῦν ψυχῆς προτιμήσαντες, προεδρίας ἀξιώσαντες ὄνομα Ἐφρών, ὃς ἐρμηνεύεται χοῦς. 80. εἰκότως δὲ καὶ ὁ ἀσκητῆς Ἰακώβ τὴν ἐν σώματι παροικίαν ὀλοφύρεται λέγων· “αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου, ἃς παροικῶ, μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασιν· οὐκ ἐξῆκοντο εἰς ἡμέρας τῶν πατέρων μου ἃς παρώκησαν” (Gen. 47, 9). 81. τῷ δ' αὐτοδιδάκτῳ καὶ λόγιον ἐχρήσθη τοιόνδε· “μὴ καταβῆς εἰς” τὸ πάθος “Αἴγυπτον, κατοίκησον δ' ἐν τῇ γῇ ἣν ἄν σοι εἶπω” (Gen. 26, 2), τῇ ἀδείκτῳ καὶ ἀσωμάτῳ φρονήσει, καὶ παροίκει ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, τῇ δεικνυμένη καὶ αἰσθητῇ οὐσίᾳ, πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι παροικεῖ μὲν ὁ σοφὸς ὡς ἐν ξένην σώματι αἰσθητῷ, κατοικεῖ δ' ὡς ἐν πατρίδι νοηταῖς ἀρεταῖς, ἃς λαλεῖ ὁ θεὸς ἀδιαφορούσας λόγων θείων. 82. Μωυσῆς δὲ “γειώρας” φησὶν “εἰμὶ ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ” (Exod. 2, 22), διαφερόντως οὐ μόνον ξένην τὴν ἐν σώματι μονὴν ὡς οἱ μέτοικοι νομίζων, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτριώσεως ἀξίαν οὐκ ἔμπαλιν οἰκειώσεως ὑπολαμβάνων.

XVIII

83. Τὸ δ' ὁμόφωνον καὶ ὁμόγλωττον οὐκ ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ τῶν ἀδίκων πράξεων κοινωνίᾳ βουλόμενος ὁ φαῦλος ἐπιδειξασθαι πόλιν ἄρχεται καὶ πύργον, ὡς ἀκρόπολιν τυράννω, κακίᾳ κατασκευάζειν, καὶ τοὺς θιασώτας πάντας παρακαλεῖ τοῦ ἔργου μετασχεῖν τὴν ἀρμόττουσαν προευντρεπισαμένους ὕλην· 84. “ἴτε” γὰρ φησὶ “πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρὶ” (Gen. 11, 3), ἴσον τῷ νῦν ἐστὶν ἡμῖν συμπεφορημένα καὶ συγκεχυμένα τὰ πάντα τῆς ψυχῆς, ὡς ἐναργῆ τύπον μηδένα μηδενὸς εἶδους προφαίνεσθαι. 85. ἀρμόττει δ' ὡσπερ ἀνείδεόν τινα καὶ ἄποιον οὐσίαν τὸ τε πάθος καὶ τὴν κακίαν παραλαβόντας εἰς τὰς ἀρμοττούσας ποιότητας καὶ τὰ προσεχέστατα μέχρι τῶν ἐσχάτων αἰεὶ τεμείν εἶδη πρὸς τε ἐναργεστέραν κατάληψιν αὐτῶν καὶ τὴν σὺν ἐμπειρίᾳ χρῆσιν τε καὶ ἀπόλαυσιν, ἢ πλείους ἡδονὰς καὶ τέρψεις ἔοικεν ἐντίκτειν. 86. πάριτε οὖν οἱ λογισμοὶ πάντες βουλευτῶν τινα τρόπον εἰς τὸ ψυχῆς συνέδριον, ὅσοι <πρὸς> τὸν δικαιοσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς συγκατατάττεσθε ὄλεθρον, καὶ πεφροντισμένως διασκεψόμεθα, ὡς ἐπιθέμενοι κατορθώσωμεν· 87. τῆς μέντοι κατορθώσεως ἔσονται ἰ θεμέλιοι κραταιότατοι οἶδε, ἄμορφα μορφῶσαι τύποις καὶ σχήμασι καὶ περιγραφαῖς ἕκαστον ἰδίᾳ διακρίναι, μὴ κραδαινόμενα καὶ χωλαίνοντα, ἀλλὰ ἰ πεπηγότα βεβαίως, τῇ τοῦ τετραγώνου σχήματος οἰκειούμενα φύσει – ἀκράδαντον γὰρ τοῦτο γε – , ἵνα πλίνθου τινὰ τρόπον ἀκλινῶς ἐρηρισμένα βεβαίως καὶ τὰ ἐποικοδομούμενα δέχηται.

XIX

88. τούτων πᾶς ὁ ἀντίθεος νοῦς, ὃν φαμεν Αἰγύπτου, τοῦ σώματος, εἶναι βασιλέα, δημιουργὸς ἀνευρίσκεται καὶ γὰρ τοῦτον εἰσάγει Μωυσῆς τοῖς ἐκ πλίνθου κατασκευαζομένοις χαίροντα οἰκοδομήμασιν. 89. ἐπειδὴν γὰρ τις τὴν ὕδατος καὶ γῆς τὴν μὲν ὑγρὰν, τὴν δ' αὖ στερεὰν οὐσίαν, διαλυόμενας καὶ φθειρομένας, ἀνακερασάμενος τρίτον μεθόριον ἀμφοῖν ἀπεργάσῃται, ὃ καλεῖται

πηλός, τέμνων κατὰ μοίρας τοῦτον οὐ παύεται σχήματα περιτιθείς ἐκάστῳ τῶν τμημάτων τὰ οἰκεία, ὅπως εὐπαγέστερά τε καὶ εὐφορώτερα γένηται· **90.** ῥαδίως γὰρ οὕτως ἔμελλε τὰ κατασκευαζόμενα τελειοῦσθαι. τοῦτ' ἀπομιμούμενοι τὸ ἔργον οἱ μοχθηροὶ τὰς φύσεις, ὅταν τὰς ἀλόγους καὶ πλεοναζούσας τῶν παθῶν ὁρμὰς ταῖς ἀργαλεωτάταις κακίαις ἀνακεράσωνται, τέμνουσι τὸ κραθὲν εἰς εἶδη καὶ διαπλάττουσι καὶ σχηματίζουσιν οἱ βαρυδαίμονες, δι' ὧν ὁ τῆς ψυχῆς ἐπιτειχισμὸς μετέωρος ἀρθήσεται, τὴν αἴσθησιν εἰς ὄρασιν καὶ ἀκοήν, ἔτι δὲ γεῦσιν ὄσφρησίν τε καὶ ἀφήν, τὸ δὲ πάθος εἰς ἡδονὴν καὶ ἐπιθυμίαν φόβον τε καὶ λύπην, τό τε κακιῶν γένος εἰς ἀφροσύνην, ἀκολασίαν, δειλίαν, ἀδικίαν καὶ ὅσα ἄλλα ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ τούτοις.

XX

91. ἤδη δὲ καὶ προσυπερβάλλοντές τινες οὐ μόνον τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐπὶ ταῦτα ἤλειψαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀμείνους καὶ γένους ὄντας ὁρατικοῦ βιασάμενοι κατηνάγκασαν πλινθουργεῖν καὶ πόλεις οἰκοδομεῖν ὀχυρὰς (Exod. 1, 11) τῷ βασιλεύειν δοκοῦντι νῶ, βουλόμενοι τοῦτο ἐνδείξασθαι, ὅτι δούλον μὲν τὸ ἀγαθὸν κακοῦ πάθος τ' εὐπαθείας δυνατώτερον, φρόνησις δὲ καὶ πᾶσα ἀρετὴ ἀφροσύνης καὶ κακίας ἀπάσης ὑπήκουον, ὡς ὑπηρετεῖν ἐξ ἀνάγκης ἄττ' ἂν προστάτῃ τὸ δεσπόζον. **92.** ἰδοῦ, γὰρ φησι, καὶ ὁ ψυχῆς ὀφθαλμὸς ὁ διαυγέστατος καὶ καθαρώτατος καὶ πάντων ὀξυωπέστατος, ᾧ μόνῳ τὸν θεὸν ἔξεστι καθορᾶν, ὄνομα Ἰσραήλ, ἐνδεθείς ποτε τοῖς σωματικοῖς Αἰγύπτου δικτύοις ἐπιταγμάτων βαρυτάτων ἀνέχεται, ὡς πλίνθον καὶ πᾶν τὸ γεῶδες ἐργάζεσθαι μετὰ ἀργαλεωτάτων καὶ ἀτρουτοτάτων πόνων· ἐφ' οἷς εἰκότως ὀδυνᾶται καὶ στένει, **93.** τοῦτο μόνον ὡς ἐν κακοῖς τεθησαυρισμένος κειμήλιον, ἐκδακρῦσαι τὰ παρόντα· λέγεται γὰρ ὑγιῶς ὅτι “κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἔργων” (Exod. 2, 23). τίς δ' οὐκ ἂν τῶν εὐ φρονούντων τὰ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἰδὼν ἔργα καὶ τὰς ὑπερβαλλούσας σπουδὰς, αἷς ἢ πρὸς ἀργυρισμὸν ἢ δόξαν ἢ τὴν ἐν ἡδοναῖς ἀπόλαυσιν εἰώθασι χρῆσθαι, σφόδρα κατηφήσαι καὶ πρὸς τὸν μόνον σωτήρα θεὸν ἐκβοήσαι, ἵνα τὰ ἰ μὲν ἐπικουφίσῃ, λύτρα δὲ καὶ σῶστρον καταθείς τῆς ψυχῆς εἰς ἐλευθερίαν αὐτὴν ἐξέλῃται; **94.** τίς οὖν ἐλευθερία βεβαιωτάτη; τίς; ἢ τοῦ μόνου θεραπεία σοφοῦ, καθάπερ μαρτυροῦσιν οἱ χρησιμοί, ἐν οἷς εἴρηται “ἐξαπόστειλον τὸν λαόν, ἵνα με θεραπείῃ” (Exod. 8, 1). **95.** ἴδιον δὲ τῶν τὸ ὄν θεραπευόντων οἰνοχόων μὲν ἢ σιτοποιῶν ἢ μαγειρῶν ἔργα ἢ ὅσα ἄλλα γεῶδη μήτε διαπλάττειν μήτε συντιθέναι σώματα πλίνθου τρόπον, ἀναβαίνειν δὲ τοῖς λογισμοῖς πρὸς αἰθέριον ὕψος, Μωυσὴν, τὸ θεοφιλὲς γένος, προσθησαμένους ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ. **96.** τότε γὰρ τὸν μὲν τόπον, ὃς δηλὸς ἐστὶ, θεάσονται, ᾧ ὁ ἀκλινὴς καὶ ἀτρεπτος θεὸς ἐφέστηκε, “τά θ' ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸ ὡσεὶ ἔργον πλίνθου σαπφείρου καὶ ὡς ἂν εἶδος στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ”, τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὃν αἰνίττεται διὰ τούτων (Exod. 24, 10). **97.** εὐπρεπὲς γὰρ τοῖς ἑταιρείαν πρὸς ἐπιστήμην θεμένοις ἐφίεσθαι μὲν τοῦ τὸ ὄν ἰδεῖν, εἰ δὲ μὴ δύναιτο, τὴν γοῦν εἰκόνα αὐτοῦ, τὸν ἱερώτατον λόγον, μεθ' ὃν καὶ τὸ ἐν αἰσθητοῖς τελειότατον ἔργον, τόνδε τὸν κόσμον· τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν οὐδὲν ἦν ἄλλο ἢ ταῦτα σπουδάζειν ἀκριβῶς ἰδεῖν.

XXI

98. τὸν δὲ αἰσθητὸν κόσμον ὡς ἂν ὑποπόδιον θεοῦ φησὶν εἶναι διὰ τάδε· πρῶτον μὲν ἴν' ἐπιδείξῃ, ὅτι οὐκ ἐν τῷ γεγονότι τὸ πεπονηκὸς αἴτιον, ἔπειτα δ' ὑπὲρ τοῦ παραστήσαι, ὅτι οὐδ' ὁ κόσμος ἅπας ἀφέτω καὶ ἀπελευθεριαζούσῃ κινήσει κέχρηται, ἀλλ' ἐπιβέβηκεν ὁ κυβερνήτης θεὸς τῶν ὅλων οἰακονομῶν καὶ πηδαλιουχῶν σωτηρίως τὰ σύμπαντα, οὔτε ποσὶν οὔτε χερσὶν οὔτε ἄλλῳ τῶν ἐν γενέσει κεχρημένος μέρει τὸ παράπαν οὐδενὶ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον – “οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός” (Num. 23, 19) –, ἀλλὰ τὸν ἔνεκα αὐτὸ μόνον διδασκαλίαν εἰσαγόμενον ἡμῶν τῶν ἑαυτοὺς ἐκβῆναι μὴ δυναμένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἡμῖν αὐτοῖς συμβεβηκότων τὰς περὶ τοῦ ἀγενήτου καταλήψεις λαμβανόντων. **99.** παγκάλως δ' ἔχει τὸ ἐν παραβολῆς εἶδει φάναι τὸν κόσμον ὡς εἶδος πλίνθου· δοκεῖ μὲν γὰρ ἐστάναι καὶ βεβηκέναι ὡς ἐκείνη κατὰ τὰς τῆς αἰσθητῆς ὄψεως προσβολάς, κέχρηται δὲ ὠκυτάτῃ ἰ κινήσει καὶ τὰς ἐν μέρει πάσας παραθεούσῃ. **100.** καὶ γὰρ μεθ' ἡμέραν ἡλίου καὶ νύκτωρ σελήνης φαντασίαν ὡς ἐσώτων οἱ σώματος ὀφθαλμοὶ λαμβάνουσι· καίτοι τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι <τὸ> τῆς περὶ αὐτοὺς φορᾶς τάχος ἀνανταγώνιστόν ἐστιν, εἴ γε τὸν σύμπαντα οὐρανὸν μιᾷ περιπολοῦσιν ἡμέρα; οὕτως μέντοι καὶ αὐτὸς ὁ

σύμπας οὐρανός ἐστάναι δοκῶν περιδινεῖται κύκλω, τῆς κινήσεως τῷ ἀειδεῖ καὶ θειοτέρῳ καταλαμβανομένης τῷ κατὰ διάνοιαν ὄφθαλμῷ.

XXII

101. πυροῦντες δὲ τὰς πλίνθους εἰσάγονται συμβολικῶς, τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας θερμῷ καὶ κινητικωτάτῳ λόγῳ κραταιούμενοι, ὡς μὴ πρὸς τῶν σοφίας δορυφόρων ποτὲ καθαιρεθεῖεν, οἷς τὰ πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῶν αἰεὶ μηχανήματα συγκροτεῖται. **102.** διὸ καὶ ἐπιλέγεται “ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον” (Gen. 11, 3) – τὸ γὰρ μανὸν καὶ κεχυμένον τῆς μὴ σὺν λόγῳ φορᾶς εἰς ἀντίτυπον καὶ στερεὰν φύσιν πηλὴν καὶ πυκνωθὲν λόγοις δυνατοῖς καὶ ἀποδείξεσιν ἐχυρωτάταις μετέβαλεν, ἀνδρωθείσης τρόπον τινὰ τῆς τῶν θεωρημάτων καταλήψεως, ἣτις ἐν ἡλικίᾳ διαρρεῖ παιδικῇ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ὑγρότητα μῆπω δυναμένης τοὺς ἐνσφραγιζομένους πῆττειν καὶ διαφυλάττειν χαρακτῆρας –, “καὶ ἡ ἀσφαλτος ἦν αὐτοῖς πηλός” (ibid.), οὐκ ἔμπαλιν ὁ πηλὸς ἀσφαλτος. **103.** δοκοῦσι μὲν γὰρ οἱ φαῦλοι τὰ ἀσθενῆ κραταιοῦσθαι κατὰ τῶν ἀμεινόνων καὶ τὰ διαλυόμενα καὶ ῥέοντα ἐξ αὐτῶν πῆττειν, ἴν’ ἐπ’ ἐχυροῦ βάλωσι καὶ τοξεύσωσιν ἀρετῆν· ὁ δ’ ἴλεως καὶ πατὴρ τῶν καλῶν οὐκ ἐφήσει τὸ δεδεμένον ἐκνικᾶν εἰς ἀδιάλυτον ἀσφάλειαν, ῥεούσης σπουδῆς μὴ ὑφεστῶς ἔργον ὡς πλαδῶντα πηλὸν ἀναδείξας. **104.** εἰ μὲν γὰρ ὁ πηλὸς ἐγένετο ἀσφαλτος, μέχρι παντὸς ἂν ἴσως τὸ ἐν συνεχεῖ ῥύσει γεῶδες αἰσθητὸν εἰς ἀσφαλὴ καὶ ἀμετάβλητον δύναμιν ἐξενίκησεν· ἐπεὶ δὲ τοῦναντίον ἡ ἀσφαλτος εἰς πηλὸν μετέβαλεν, οὐκ ἀθυμητέον· ἐλπίς γάρ, ἐλπίς τὰ βέβαια τῆς κακίας ἐρείσματα κράτει θεοῦ διακοπῆναι. **105.** τοιγαροῦν ὁ δίκαιος καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ ἐπαλλήλῳ τοῦ βίου κατακλυσμῷ, μῆπω δυνάμενος δίχα αἰσθήσεως ψυχῇ μόνῃ τὰ ὄντα ὄντως ὄραν, “τὴν κιβωτόν”, λέγω δὲ τὸ σῶμα, “ἐνδοθεν τε καὶ ἔξωθεν ἀσφάλτω” καταχρίσει (Gen. 6, 14) βεβαιούμενος τὰς δι’ αὐτοῦ φαντασίας καὶ ἐνεργείας· λωφήσαντος δὲ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς φορᾶς ἐπισχούσης ἐξελεύσεται χρῆσάμενος ἀσωμάτῳ διανοίᾳ πρὸς τὴν ἀληθείας ἀντίληψιν. **106.** ὁ μὲν γὰρ ἀστεῖος ἀπὸ γενέσεως ἀρχῆς φυτευθεὶς καὶ προσαγορευθεὶς τρόπος, ὄνομα Μωυσῆς, ὁ τὸν κόσμον ὡς ἄστῳ καὶ πατρίδα οἰκήσας ἅτε κοσμοπολίτης γενόμενος, ἐνδεθεὶς ποτε τῷ ἐπαλλημιμένῳ ὡς ἂν “ἀσφαλοπίση” (Exod. 2, 3) σώματι καὶ δοκοῦντι τὰς πάντων <τῶν> ὑποκειμένων ἐν αἰσθήσει φαντασίας ἀσφαλῶς δέχεσθαι τε καὶ κεχωρηκέναι, κατακλαίει (Exod. 2, 6) μὲν τὴν ἐνδεδειγμένην ἀσωμάτου φύσεως πιεσθεὶς ἔρωτι, κατακλαίει δὲ καὶ τὸν πλάνητα καὶ τετυφωμένον τῶν πολλῶν ἄθλιον νοῦν, ὃς ψευδοῦς δόξης ἐκκρεμασθεὶς ὡθήθη τι παρ’ ἑαυτῷ βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς ἢ συνόλωσ παρὰ τινι τῶν γενομένων ἄτρεπτον ἰδρῶσθαι, τοῦ παγίως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος ἐστηλιτευμένου παρὰ μόνῳ τῷ θεῷ.

XXIII

107. Τὸ δὲ “δεῦτε καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ” (Gen. 11, 4) τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν· πόλεις ὁ νομοθέτης οὐχὶ ταύτας μόνον οἶεται εἶναι τὰς ἐπὶ γῆς δημιουργηθείσας, ὧν εἰσιν ὕλαι λίθοι καὶ ξύλα, ἀλλὰ καὶ ἄς ἀνθρωποὶ περιφέρουσι ταῖς ψυχαῖς ἑαυτῶν ἐνιδρυμένας. **108.** εἰσὶ δ’ αὐταὶ μὲν, ὡς εἰκός, ἀρχέτυποι ἅτε θειοτέρας κατασκευῆς λαχοῦσαι, ἐκεῖναι δὲ μιμήματα ὡς ἂν ἐκ φθαρτῆς οὐσίας συνεστῶσαι. διττὸν δὲ πόλεως εἶδος, τὸ μὲν ἄμεινον, τὸ δὲ χεῖρον, ἄμεινον μὲν τὸ δημοκρατία χρώμενον ἰσότητα τιμῶσιν πολιτεία, ἣς ἄρχοντες εἰσὶ νόμος καὶ δίκη – θεοῦ δὲ ὕμνος ἢ τοιάδε –, χεῖρον δὲ τὸ κιβδηλεῦον αὐτήν, ὡς τὸ παράσημον καὶ παρακεκομμένον ἐν νομίμασιν, ὀχλοκρατία, ἣ θαυμάζει τὸ ἄνισον, ἐν ἣ ἀδικία καὶ ἀνομία καταδυναστεύουσιν. **109.** ἐγγράφονται δ’ οἱ μὲν ἀστεῖοι τῷ τῆς προτέρας πολιτεύματι, τῶν δὲ φαύλων ἢ πληθῶς τὴν ἐτέραν καὶ χεῖρῳ διέζωσται, πρὸ εὐκοσμίας ἀκοσμίας καὶ σύγχυσιν πρὸ εὐσταθοῦς καταστάσεως ἀγαπῶσα. **110.** συνεργοῖς δὲ ὁ ἄφρων ἀξιοῖ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν οὐκ ἀρκούμενος αὐτῷ μόνῳ χρῆσθαι, καὶ προτρέπει μὲν ὄρασιν, προτρέπει δὲ ἀκοήν, παρακαλεῖ δὲ πᾶσαν αἰσθησὶν ἀνυπερθέτως αὐτῷ συντετάχθαι, φερούσης ἐκάστης τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν ἐπιτήδεια πάντα· ἐπαίρει μὲντοι καὶ παραθήγει καὶ τὸ ἄλλο ἀτίθασον ἐκ φύσεως τῶν παθῶν στίφος, ἵνα ἄσκησιν καὶ μελέτην προσλαβὸν ἀνύποιστον γένηται. **111.** τούτους οὖν καλέσας τοὺς συμμάχους ὁ νοῦς φησιν· “οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν” (Gen. 11, 4), ἴσον τῷ ὀχυρωσώμεθα τὰ οἰκεία καὶ φραζώμεθα δυνατῶς, ὡς μὴ πρὸς τῶν κατατρεχόντων

εὐμαρῶς ἀλισκοίμεθα· διέλωμεν καὶ διανείμωμεν ὥσπερ κατὰ φυλὰς καὶ δήμους ἐκάστας τῶν ἐν ψυχῇ δυνάμεων προσκληρώσαντες τὰς μὲν λογικῇ, τὰς δὲ ἀλόγῳ μερίδι· **112.** ἄρχοντας ἐλώμεθα τοὺς ἱκανοὺς πλοῦτον, δόξαν, τιμὰς, ἡδονὰς ἀφ' ὧν ἂν δύνωνται περιποιεῖν ἀπάντων· τὴν πενίας καὶ ἀδοξίας αἰτίαν δικαιοσύνην τιθεμένους ἐκποδῶν γράφωμεν νόμους, οἱ τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον βεβαιώσουσι τοῖς πλέον ἐτέρων αἰεὶ φέρεσθαι δυναμένοις. **113.** “πύργος” δ' ὡς ἂν ἀκρόπολις κατεσκευάσθω τῇ ἰ τυράννω κακία βασιλείον ὀχυρώτατον, ἧς οἱ μὲν πόδες ἐπὶ γῆς βαινέτωσαν, ἡ δὲ κεφαλὴ πρὸς οὐρανὸν φθανέτω τοσοῦτον ὑπὸ μεγαλαυχίας ὕψος ἐπιβᾶσα. **114.** τῷ γὰρ ὄντι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀνθρωπείων ἀδικημάτων ἴσταται, μετατρέχει δὲ καὶ τὰ ὀλύμπια τοὺς ἀσεβείας καὶ ἀθεότητος λόγους προτείνουσα, ἐπειδὰν ἡ ὡς οὐκ ἔστι τὸ θεῖον διεξιῇ, ἡ ὡς ὄν οὐ προνοεῖ, ἡ ὡς ὁ κόσμος οὐποτε γενέσεως ἔλαβεν ἀρχήν, ἡ ὡς γενόμενος ἀστάτοις αἰτίαις ὡς ἂν τύχη φέρεται, ποτὲ μὲν πλημμελῶς, ποτὲ δὲ οὐχ ὑπαιτίως, καθάπερ ἐπὶ πλοίων καὶ τεθρίππων εἴωθε γίνεσθαι· **115.** φιλεῖ γὰρ ἔστιν ὅτε χωρὶς ἡνιόχων τε καὶ κυβερνητῶν ὃ τε πλοῦς καὶ ὁ δρόμος εὐθύνεσθαι· προνοίας δ' οὐ τὸ ὀλιγάκις, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης πολλάκις, τῆς δὲ θείας ἀδιαστάτως αἰεὶ κατορθοῦν, ἐπεὶ τὸ διαμαρτάνειν ἀλλότριον ἀνωμολόγηται θείας δυνάμεως. κατασκευάζουσι μέντοι συμβολικῶς ὡσανεὶ πύργον τὸν περὶ κακίας λόγον οἱ φρενοβλαβεῖς, τί βουλόμενοι ἢ ὄνομα αὐτῶν ὑπολείπεσθαι τὸ δυσώνυμον; λέγουσι γάρ· “ποιήσωμεν ἑαυτῶν ὄνομα” (Gen. 11, 4).

XXIV

116. ὦ περιττῆς καὶ κεχυμένης ἀναισχυντίας. τί φατε; νυκτὶ καὶ βαθεῖ σκότῳ τὰ ἑαυτῶν ἀδικήματα συγκρύπτειν ὀφείλοντες καὶ προκάλυμμα αὐτῶν, εἰ καὶ μὴ τὴν ἀληθῆ, τὴν γοῦν προσποίητον αἰδῶ πεποιῆσθαι ἢ χάριτος ἔνεκα τῆς πρὸς τοὺς ἐπιεικεστέρους ἢ διαδύσεως τῶν ἐφ' ὁμολογουμένοις ἀμαρτήμασι τιμωριῶν, τοσοῦτον τῆς τόλμης ἐπιβαίνετε, ὥστε οὐ μόνον πρὸς φῶς καὶ λαμπρότατον ἥλιον ἐναυγάξεσθε μῆτε τὰς ἀνθρώπων τῶν ἀμεινόνων ἀπειλὰς μῆτε τὰς ἀπαραιτήτους ἐκ θεοῦ δίκας τοῖς οὕτως ἀνοσιουργοῖς ἀπαντωμένας καταδεισαντες, ἀλλὰ καὶ πανταχόσε φήμας ἀγγέλους τῶν οἰκείων ἀδικημάτων περιπέμπειν ἀξιοῦτε, ὡς μηδεὶς ἀμύητος μηδ' ἀνήκοος γένοιτο τῶν ὑμετέρων, ὦ σχέτλιοι καὶ παμμάρσοι, τολμημάτων. **117.** ὀνόματος οὖν ποίου γλίχεσθε; ἢ τοῦ τοῖς πρᾶττομένοις οἰκειοτάτου; ἀρ' οὖν ἐν ἔστι μόνον; γένει μὲν ἴσως ἔν, μυρία δὲ τοῖς εἶδεσιν, ἃ, κὰν ἡσυχάζητε, ἐτέρων λεγόντων ἀκούσεσθε· προπέτεια τοίνυν ἔστι μετὰ ἀναισχυντίας, ὕβρις μετὰ βίας, βία μετὰ ἀνδροφονίας, σὺν μοιχείαις φθοραί, σὺν ἀμέτροις ἡδοναῖς ἀόριστος ἐπιθυμία, μετὰ θράσους ἀπόνοια, μετὰ πανουργίας ἀδικία, κλοπαὶ μετὰ ἀρπαγῆς, σὺν ψευδολογίαις ψευδορκίαι, μετὰ παρανομιῶν ἀσεβείαι. **118.** ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια τῶν τοιούτων ἔστ' ὀνόματα. καλὸν γ' ἐναυχῆσαι κάπισεμνύνεσθαι δόξαν θηρωμένους τὴν ἀπὸ τούτων, ἐφ' οἷς εἰκὸς ἦν ἐγκαλύπτεσθαι. καὶ μὴν ἔνιοι μέγα φρονούσιν ἐπὶ τούτοις, ὡς ἄμαχόν τινα ἰσχὺν ἐκ τοῦ τοιούτους ἰ νομισθῆναι παρὰ πᾶσι καρπωσάμενοι, οὓς τοῦ πολλοῦ θράσους ἢ ὀπαδὸς τοῦ θεοῦ δίκη τίσεται καίτοι τάχα τὸν οἰκείον οὐ μαντευομένους μόνον, ἀλλὰ καὶ προορωμένους ὀλεθρον· φασι γάρ· “πρὶν διασπαρῆναι” (Gen. 11, 4), φροντίσωμεν ὀνόματός τε καὶ δόξης. **119.** οὐκοῦν, εἴποιμ' ἂν αὐτοῖς, ὅτι σκεδασθήσεσθε γινώσκετε; τί οὖν ἀμαρτάνετε; ἀλλὰ μήποτε τὸν τρόπον τῶν ἀφρόνων διασυνίστησιν, οἱ καίτοι μεγίστων ἐπικρεμαμένων οὐκ ἀδήλως ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ πολλάκις τιμωριῶν ἀδικεῖν ὅμως οὐκ ὀκνοῦσι· γνωριμώταται δ' εἰσὶν αἱ τιμωρίαι ἀδηλοῦσθαι νομισθεῖσαι, ἃς ἐκ θεοῦ κατασκήπτειν συμβέβηκε. **120.** πάντες γὰρ οἱ φαυλότατοι λαμβάνουσιν ἐννοίας περὶ τοῦ μὴ λήσειν τὸ θεῖον ἀδικούντες μηδὲ τὸ δίκην ὑφέξειν εἰσάπαν ἰσχύσαι διακρούσασθαι· ἐπεὶ πόθεν ἴσασιν, ὅτι σκεδασθήσονται; **121.** καὶ μὴν λέγουσι “πρὶν ἡμᾶς διασπαρῆναι”· ἀλλὰ τὸ συνειδὸς ἐνδοθεν ἐλέγχει καὶ σφόδρα ἐπιτηδεύοντας ἀθεότητα κεντεῖ, ὡς ἄκοντας εἰς συναίνεσιν ἐπισπάσασθαι περὶ τοῦ τὰ κατ' ἀνθρώπους πάντα πρὸς ἀμείνονος φύσεως ἐφορᾶσθαι καὶ δίκην ἐφεστάναι τιμωρὸν ἀδέκαστον, ἀσεβῶν πράξεις ἐχθραίνουσαν ἀδίκους καὶ λόγους τοὺς συνηγόρους αὐταῖς.

XXV

122. ἀλλ' εἰσὶν ἀπόγονοι πάντες οὗτοι τῆς αἰεὶ μὲν ἀποθνησκούσης, μηδέποτε δὲ τεθνηκυίας μοχθηρίας, ἧς Κάιν ἐστὶν ὄνομα. ἢ οὐχὶ καὶ ὁ Κάιν υἱὸν γεννήσας, ὃν Ἐνώχ ἐκάλεσεν, ὁμώνυμον αὐτῶ [καὶ] κτίζων εἰσάγεται πόλιν (Gen. 4, 17) καὶ τρόπον τινὰ τὰ γενητὰ καὶ θνητὰ οἰκοδομῶν ἐπὶ τῆ τῶν θειοτέρας κατασκευῆς λαχόντων ἀνατροπῇ; **123.** ὁ γὰρ Ἐνώχ ἐρμηνεύεται χάρις σου· τῶν δ' ἀνοσίων ἕκαστος διάνοιαν μὲν ἡγεῖται χαρίζεσθαι ἑαυτῶ τὰς τε καταλήψεις καὶ διανοήσεις, ὀφθαλμοὺς δὲ τὸ βλέπειν καὶ ἀκούειν ὧτα καὶ μυκτῆρας ὀσφραίνεσθαι, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τὰ οἰκεῖα ἑαυταῖς, ἔτι μέντοι καὶ τὰ φωνῆς ὄργανα τὸ λέγειν, θεὸν δὲ ἢ μὴ συνόλως ἢ μὴ ὡς πρῶτον αἴτιον ὄν. **124.** διὰ τοῦτο καὶ ὧν ἐγεωπόνησε τὰς ἀπαρχὰς ἑαυτῶ ταμιεύεται, καρποὺς δὲ αὐτὸ μόνον αὐθις προσενεγκεῖν θεῶ λέγεται καίτοι παραδείγματος ὑγιοῦς ἐγγὺς ἐστῶτος· ὁ γὰρ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὰ πρωτότοκα, οὐ τὰ δευτέρω τῆς ποιμένης ἔκγονα ἱερουργεῖ, τὰς τῶν γινομένων πρεσβυτέρας αἰτίας κατὰ τὸ πρεσβύτατον τῶν αἰτιῶν ὁμολογῶν συνίστασθαι. **125.** τῶ δ' ἀσεβεῖ τουναντίον δοκεῖ, αὐτοκράτορα μὲν εἶναι τὸν νοῦν ὧν βουλεύεται, αὐτοκράτορα δὲ καὶ τὴν αἴσθησιν ὧν αἰσθάνεται· δικάζειν γὰρ ἀνυπαιτίως καὶ ἀψευδῶς τὴν μὲν τὰ σώματα, τὸν δὲ πάντα. **126.** τούτων δὲ τί ἂν γένοιτο ἐπιληπτότερον ἢ μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐλεγχόμενον; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νοῦς πολλάκις ἐπὶ μυρίων ὄσων ἠλέγχθη παρανοῶν, καὶ αἱ αἰσθήσεις ἅπασαι ψευδομαρτυριῶν ἐάλωσαν οὐ παρ' ἀλόγοις δικασταῖς, οὐς εἰκὸς ἀπατᾶσθαι, ἀλλ' ἐν τῶ τῆς φύσεως αὐτῆς δικαστηρίῳ, ἣν οὐ θέμις δεκάζεσθαι; **127.** καὶ μὴν σφαλλομένων γε τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ τε νοῦν καὶ αἴσθησιν κριτηρίων ἀνάγκη τὰκόλουθον ὁμολογεῖν, ὅτι ὁ θεὸς τῶ μὲν τὰς ἐννοίας, τῇ δὲ τὰς ἀντιλήψεις ἐπομβρεῖ, καὶ ἔστιν οὐ τῶν καθ' ἡμᾶς μερῶν χάρις τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τοῦ δι' ὃν καὶ ἡμεῖς γεγονάμεν δωρεαὶ πᾶσαι.

XXVI

128. τὸν φιλαυτίας κλῆρον παραλαβόντες παῖδες παρὰ πατρὸς συναυξήσαι γλίχονται μέχρις οὐρανοῦ, ἕως ἂν ἡ φιλαρέτος τε καὶ μισοπόνηρος δίκη παρελθοῦσα καθέλη τὰς πόλεις, ἃς ἐπετείχισαν ψυχῇ τῇ ταλαίνῃ, καὶ τὸν πύργον, οὗ τοῦνομα ἐν τῇ τῶν κριμάτων ἀναγραφομένη βίβλῳ δεδήλωται. **129.** ἔστι δὲ ὡς μὲν Ἑβραῖοι λέγουσι Φανουήλ, ὡς δὲ ἡμεῖς ἀποστροφή θεοῦ· τὸ γὰρ κατεσκευασμένον ὀχύρωμα διὰ τῆς τῶν λόγων πιθανότητος οὐδενὸς ἕνεκα ἐτέρου κατεσκευάζετο ἢ τοῦ μετατραπήναι καὶ μετακλιθῆναι διάνοιαν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ τιμῆς· οὐ τί ἂν γένοιτο ἀδικώτερον; **130.** ἀλλὰ πρὸς γε τὴν τοῦ ὀχυρώματος τούτου καθαίρεσιν ὁ πειρατῆς τῆς ἀδικίας καὶ φονῶν αἰεὶ κατ' αὐτῆς εὐτρέπισται, ὃν Ἑβραῖοι καλοῦσι Γεδεῶν, ὃς ἐρμηνεύεται πειρατήριον· “ὦμοσε” γὰρ φησι “Γεδεῶν τοῖς ἀνδράσι Φανουήλ λέγων· ἐν τῶ με ἐπιστρέφειν μετ' εἰρήνης τὸν πύργον τοῦτον κατασκάψω” (Jud. 8, 9). **131.** πάγκαλον καὶ πρεπωδέστατον αὐχμημα μισοπονήρω ψυχῇ κατὰ ἀσεβῶν ἠκονημένη τὸ βεβαιουῦσθαι καθαιρήσειν πάντα λόγον ἀποστρέφειν διάνοιαν ὁσιότητος ἀναπέιθοντα. καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν· ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ἐπιστρέψῃ, τὸ ἀποκλίνον καὶ ἀποστρεφόμενον αὐτοῦ πᾶν λύεται. **132.** τούτου δὲ καιρὸς ἐστὶ τῆς καθαιρέσεως, τὸ παραδοξότατον, ἢ φησιν, οὐ πόλεμος, ἀλλ' εἰρήνη· διανοίας γὰρ εὐσταθεία καὶ ἡρεμία, ἣν εὐσέβεια γεννᾷν πέφυκεν, ἀνατρέπεται πᾶς λόγος, ὃν ἐδημιουργήσεν ἀσέβεια. **133.** πολλοὶ καὶ τὰς αἰσθήσεις πύργου τινὰ τρόπον ἐπὶ τοσοῦτον ἤγειραν, ὡς ἄφασθαι τῶν οὐρανοῦ περάτων· οὐρανὸς δὲ συμβολικῶς ὁ νοῦς ἡμῶν ἐστὶ, καθ' ὃν αἱ ἀρισται καὶ θεῖαι φύσεις περιπολοῦσιν. οἱ δὲ ταῦτα τολμώντες αἴσθησιν μὲν διανοίας προκρίνουσιν, ἀξιοῦσι δὲ καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητὰ πάντα ἐλεῖν ἀνὰ κράτος, εἰς μὲν δούλων τάξιν τὰ δεσπόζοντα, εἰς δὲ ἡγεμόνων τὰ φύσει δοῦλα μεθαρμόσασθαι βιαζόμενοι.

XXVII

ἢ **134.** Τὸ δέ, “κατέβη κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον” (Gen. 11, 5) τροπικώτερον πάντως ἀκουστέον· προσίεναι γὰρ ἢ ἀπιέναι ἢ κατιέναι ἢ τουναντίον <ἀν>έρχεσθαι ἢ συνόλως τὰς αὐτὰς τοῖς κατὰ μέρος ζώοις σχέσεις καὶ κινήσεις ἰσχεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ θεῖον ὑπολαμβάνειν ὑπερωκεάνιος καὶ μετακόσμιος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐστὶν ἀσέβεια. **135.** ταῦτα δὲ ἀνθρωπολογεῖται παρὰ τῶ νομοθέτη περὶ τοῦ μὴ ἀνθρωπομόρφου θεοῦ διὰ τὰς τῶν παιδευομένων ἡμῶν, ὡς πολλάκις ἐν ἑτέροις εἶπον, ὠφελείας. ἐπεὶ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τῶ κατιόντι τὸν μὲν ἀπολείπειν, τὸν δὲ ἐπιλαμβάνειν τόπον

ἀναγκαῖον; **136.** ὑπὸ δὲ τοῦ θεοῦ πεπλήρωται τὰ πάντα, περιέχοντος, οὐ περιεχομένου, ᾧ πανταχοῦ τε καὶ οὐδαμοῦ συμβέβηκεν εἶναι μόνῳ· οὐδαμοῦ μὲν, ὅτι καὶ χώραν καὶ τόπον αὐτὸς τοῖς σώμασι συγγεγέννηκε, τὸ δὲ πεποικῆς ἐν οὐδενὶ τῶν γεγονότων θέμις εἶπεῖν περιέχεσθαι, πανταχοῦ δέ, ὅτι τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διὰ γῆς καὶ ὕδατος ἀέρος τε καὶ οὐρανοῦ τείνας μέρος οὐδὲν ἔρημον ἀπολέλοιπε τοῦ κόσμου, πάντα δὲ συναγαγὼν διὰ πάντων ἀοράτοις ἔσφιξε δεσμοῖς, ἵνα μὴ ποτε λυθείη, οὐ χάριν μελετήσας ᾧ^{***}. **137.** τὸ μὲν γὰρ ὑπεράνω τῶν δυνάμεων ὄν ἐπινοεῖται περιττεύειν, οὐ^{***} κατὰ τὸ εἶναι μόνον· τούτου δύναμις δέ, καθ' ἣν ἔθηκε καὶ διετάξατο τὰ πάντα, κέκληται μὲν ἐτύμως θεός, ἐγκεκόλπιστα δὲ τὰ ὅλα καὶ διὰ τῶν τοῦ παντός μερῶν διελήλυθε. **138.** τὸ δὲ θεῖον καὶ ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον καὶ πανταχοῦ ὄν ὁρατὸν τε καὶ καταληπτὸν οὐδαμοῦ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν^{***} “ᾧδε στὰς ἐγὼ πρὸ τοῦ σέ” (Exod. 17, 6), δείκνυσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι δοκῶν, πρὸ πάσης δείξεως καὶ φαντασίας ὑπερβαλὼν τὰ γεγονότα. **139.** τῶν οὖν μεταβατικῆς κινήσεως ὀνομάτων οὐδὲν ἐφαρμόττει τῷ κατὰ τὸ εἶναι θεῷ, τὸ ἄνω, τὸ κάτω, τὸ ἐπὶ δεξιᾷ, τὸ ἐπ' εὐώνυμα, τὸ πρόσω, τὸ κατόπιν· ἐν οὐδενὶ γὰρ τῶν λεχθέντων ἐπινοεῖται, ὡς οὐδ' ἂν μετατρέπομενος ἐναλλάττοι χωρία. **140.** λέγεται δ' οὐδὲν ἦττον κατελθὼν ἰδεῖν, ὁ προλήψει πάντα οὐ γινόμενα μόνον ἀλλὰ καὶ πρὶν γενέσθαι σαφῶς κατειληφώς, προτροπῆς ἕνεκα καὶ διδασκαλίας, ἵνα μηδεὶς ἀνθρώπων οἷς οὐ πάρεστιν, ἀβεβαίῳ χρώμενος εἰκασίᾳ, μακρὰν ἀφεστῶς προπιστεύῃ, ἀλλ' ἄχρι τῶν πραγμάτων ἐλθὼν καὶ διακύψας εἰς ἕκαστα καὶ ἐπιμελῶς αὐτὰ ἀυγασάμενος· ὅψιν γὰρ ἀπλανῆ πρὸ ἀκοῆς ἀπατεῶνος ἄξιον μάρτυρα τίθεσθαι. **141.** οὐ χάριν καὶ παρὰ τοῖς ἄριστα πολιτευομένοις ἀναγέγραπται νόμος· ἀκοῆ μὴ μαρτυρεῖν, ὅτι φύσει τὸ δικαστήριον αὐτῆς πρὸς τὸ δεκάζεσθαι ταλαντεύει καὶ Μωυσῆς μέντοι φησὶν ἐν τοῖς ἀπαγορευτικοῖς· “οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν” (Exod. 23, 1), οὐχὶ μόνον τοῦτο λέγων, ^{***} παραδέχεσθαι ψευδῆ λόγον ἢ εὐήθη δι' ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι πρὸς τὴν σαφῆ τῆς ἀληθείας κατάληψιν μακρὸν ὅσον ὀψεως ὑστερίζουσα διελέγχεται γέμουσα ματαιότητος ἀκοή.

XXVIII

142. ταύτην φαμὲν αἰτίαν εἶναι τοῦ λέγεσθαι “τὸν θεὸν καταβεβηκέναι τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον θεάσασθαι”. οὐ παρέργως δὲ πρόσκειται “ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων” (Gen. 11, 5). ἴσως γὰρ ἂν τις εἴποι τῶν οὐκ εὐαγῶν ἐπιχλευάζων ἅμα· καινὸν ἡμᾶς ἀναδιδάσκει μάθημα ὁ νομοθέτης, ὅτι πύργους καὶ πόλεις οὐχ ἕτεροί τινες, ἀλλὰ παῖδες ἀνθρώπων ἀνοικοδομοῦνται. τίς γὰρ τὰ γ' οὕτως ἐμφανῆ καὶ περίοπτα καὶ τῶν λίαν ἐξεστηκότων ἀγνοεῖ; **143.** ἀλλὰ μὴ τὸ πρόχειρον τοῦτο καὶ κατημαξυμένον ἐν τοῖς ἱερωτάτοις χρησιμοῖς ἀναγεγράφθαι <νομίσης>, ἀλλ' ὅπερ ἀποκεκρυμμένον ἰχνηλατεῖται διὰ τῶν ἐμφανῶν ὀνομάτων. **144.** τί οὖν ἐστι τοῦτο; οἱ πολλοὺς ἐπιγραφόμενοι τῶν ὄντων ὡσανεὶ πατέρας καὶ τὸ πολύθεον εἰσηγούμενοι στίφος ἀπειρίαν ὁμοῦ καὶ πολυμιγίαν τῶν πραγμάτων καταχέαντες καὶ τὸ ψυχῆς τέλος ἡδονῆ παραδόντες δημιουργοὶ τῆς εἰρημένης πόλεως καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀκροπόλεως, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἶπεῖν, γεγονάσι, τὰ ποιητικὰ τοῦ τέλους τρόπον οἰκοδομημάτων συναύξοντες, τῶν ἐκ πόρνης ἀποκηθέντων οὐδέν, ὡς γ' οἶμαι, διαφέροντες, οὐς ὁ νόμος ἐκκλησίας ἀπελήλακε θείας εἰπῶν· “οὐκ εἰσελεύσεται ἐκ πόρνης εἰς ἐκκλησίαν κυρίου” (Deut. 23, 2), ὅτι, καθάπερ περὶ πολλὰ τέλη πλανώμενοι τοξόται καὶ μηδενὸς εὐστόχως ἐφιέμενοι σκοποῦ, μυρίας ἀρχὰς καὶ αἰτίας τῆς τῶν ὄντων ὑποθέμενοι γενέσεως ψευδωνύμους πάσας τὸν ἕνα ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὄλων ἠγνόησαν. **145.** οἱ δὲ ἐπιστήμη κεκρημένοι τοῦ ἑνὸς υἱοῦ θεοῦ προσαγορεύονται δεόντως, καθὰ καὶ Μωυσῆς ὁμολογεῖ φάσκων· “υἱοὶ ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ” (Deut. 14, 1) καὶ “θεὸν τὸν γεννήσαντά σε” (Deut. 32, 18) καὶ “οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατήρ” (ibid. 6); ἔπεται μέντοι τοῖς οὕτω τὴν ψυχὴν διατεθεῖσι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἶναι νομίζειν, ὅπερ τῷ τέλει τῆς ἡδονῆς πρὸς ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν ἀντιτεχνίζεται πρὸς ἀνατροπὴν καὶ καθάρσεις ἐκείνου. ἰ **146.** κὰν μηδέπω μέντοι τυγχάνῃ τις ἀξιόχρεως ὢν υἱὸς θεοῦ προσαγορευέσθαι, σπουδαζέτω κοσμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ λόγον, τὸν ἀγγέλων πρεσβύτατον, ὡς ἂν ἀρχάγγελον, πολυώνυμον ὑπάρχοντα· καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὄνομα θεοῦ καὶ λόγος καὶ ὁ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπος καὶ ὁ ὄρων, Ἰσραὴλ, προσαγορεύεται. **147.** διὸ προήχθη ὀλίγω πρότερον ἐπαινεῖσαι τὰς ἀρετὰς τῶν φασκόντων ὅτι “πάντες ἐσμὲν υἱοὶ ἑνὸς ἀνθρώπου” (Gen. 42, 11)· καὶ γὰρ εἰ μήπω ἱκανοὶ θεοῦ παῖδες νομίζεσθαι γεγονάμεν, ἀλλὰ τοι τῆς αἰδουῦς εἰκόνας αὐτοῦ, λόγου τοῦ ἱερωτάτου· θεοῦ γὰρ εἰκῶν λόγος ὁ πρεσβύτατος. **148.** καὶ πολλαχοῦ μέντοι τῆς νομοθεσίας υἱοὶ πάλιν Ἰσραὴλ καλοῦνται, τοῦ ὄρωντος οἱ ἀκούοντες, ἐπειδὴ μεθ' ὄρασιν

ἀκοή δευτερείοις τετίμηται καὶ τὸ διδασκόμενον τοῦ χωρὶς ὑψηγῆσεως ἐναργεῖς τύπους τῶν ὑποκειμένων λαμβάνοντος αἰεὶ δεύτερον. **149.** ἄγαμαι καὶ τῶν ἐν βασιλικαῖς βίβλοις ἱεροφαντηθέντων, καθ' ἃς οἱ πολλαῖς γενεαῖς ὕστερον ἀκμάσαντες καὶ βιώσαντες ἀνυπαιτίως υἱοὶ τοῦ τὸν θεὸν ὑμνήσαντος Δαβὶδ ἀναγράφονται (III Reg. 15, 11 IV Reg. 18, 3 al.), οὐ περιόντος οὐδ' οἱ πρόπαπποι τούτων ἦσαν ἴσως γεγεννημένοι· ψυχῶν γὰρ ἀπαθανατιζομένων ἀρεταῖς, οὐ φθαρτῶν σωμάτων ἐστὶ γένεσις, ἦν ἐπὶ τοὺς καλοκάγαθίας ἡγεμόνας ὡσανεὶ γεννητὰς καὶ πατέρας ἀναφέρεσθαι συμβαίνει.

XXIX

150. κατὰ δὲ τῶν ἐπ' ἀδικίας σεμνυνομένων εἶπε κύριος· “ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν πάντων” (Gen. 11, 5), ἴσον τῷ ἰδοὺ μία οἰκειότης καὶ συγγένεια, καὶ πάλιν ἄρμονία καὶ συμφωνία ἢ αὐτὴ πάντων ὁμοῦ, μηδενὸς ἠλλοτριωμένου τὴν γνώμην μηδ' ἀπάδοντος, καθάπερ ἔχει καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἀμουσῶν· τὸ γὰρ φωνητήριον αὐτοῖς ὄργανον πᾶσι τοῖς φθόγγοις ἐστὶν ὅτε δι' ὄλων ἐκμελὲς καὶ ἀπῶδον οὐ μετρίως καθέστηκε, πρὸς ἀναρμοστίαν ἄκρως ἡρμοσμένον καὶ πρὸς τὸ ἀσύμφωνον συμφωνίαν μόνον ἄγον. **151.** καὶ ἐπὶ τῆς πολιτίδος τὸ κατασκευαστὸν τὸ παραπλήσιον ἰδεῖν ἐστὶν· αἱ τε γὰρ ἀμφημεριναὶ καὶ διάτριτοι καὶ τεταρταῖζουσαι παρὰ παισὶν ἰατρῶν λεγόμεναι περίοδοι μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ περὶ τὰς αὐτὰς ὥρας κατασκήπτουσι τὴν εἰς αὐτὰ καὶ τάξιν φυλάττουσαι. **152.** τὸ δὲ “καὶ τοῦτο ἤρξαντο ἰ ποιῆσαι” (Gen. 11, 6) μετ' οὐ μετρίου σχετλιασμοῦ λέλεκται, διότι τοῖς ῥαδιουργοῖς οὐ τὰ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους μόνον συγγεῖν δίκαια ἐξήρκεσεν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ὀλυμπίων ἐπιβαίνειν ἐτόλμησαν, ἀδικίαν μὲν σπεύραντες, ἀσεβειαν δὲ θερίσαντες. **153.** ὄφελος δὲ τοῖς ἀθλίοις οὐδέν· οὐ γὰρ ὡσπερ ἀδικοῦντες ἀλλήλους πολλὰ ὧν ἂν ἐθελήσωσιν ἀντύουσιν ἔργοις βεβαιούμενοι τὰ βουλαῖς ἀγνώμοσιν ἐπιλογισθέντα, οὕτως καὶ ἀσεβοῦντες· ἀζήμια γὰρ καὶ ἀπήμονα τὰ θεῖα, τοῦ δὲ πλημμελεῖν εἰς αὐτὰ οἱ δυσκάθαροι τὰς ἀρχὰς εὐρίσκονται μόνον, πρὸς δὲ τὸ τέλος φθάνουσιν οὐδέποτε. **154.** διὸ καὶ λέγεται τοῦτο· “ἤρξαντο ποιῆσαι”· κορεσθέντες <γὰρ> οἱ τοῦ παρανομεῖν ἀπληστοὶ τῶν πρὸς τὰ ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ καὶ ἀέρι, ἃ φθαρτῆς φύσεως ἔλαχε, κακῶν ἐπὶ τὰς ἐν οὐρανῷ θείας φύσεις μετατάξασθαι διανοήθησαν· ἃ ἐστὶ τῶν ὄντων ἔξω τοῦ κακηγορεῖν ἔθος ἐστὶ διαθεῖναι τὸ παράπαν οὐδέν· καὶ αὐτὸ μέντοι τὸ βλασφημεῖν οὐ τοῖς κακηγορούμενοις ἐπιφέρει τινὰ ζημίαν, ἃ τῆς ἰδίου φύσεως οὐποτ' ἐξίσταται, ἀλλὰ τοῖς κατατιωμένοις συμφορὰς ἀνηκέστους. **155.** οὐκ ἐπειδὴ μέντοι μόνον ἤρξαντο πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν ἀδυνατήσαντες ἀσεβείας, διὰ τοῦτ' αὐτοὺς οὐχ ὡς διαπραξαμένους ἕκαστα ὧν διανοήθησαν αἰτιατέον· οὐ χάριν καὶ τετελειωκέναι φησὶ τὸν πύργον αὐτοὺς οὐ τελειώσαντας, ἐπειδὴν λέγει· “κύριος κατέβη ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον”, οὐχ ὄν οἰκοδομησάμενοι, ἀλλ' ὄν “ἠκοδόμησαν” ἤδη (Gen. 11, 5).

XXX

156. τίς οὖν πίστις τοῦ μὴ τετελειουργῆσθαι τὴν κατασκευὴν; ἢ ἐνάργεια πρώτῃ γῆς γὰρ ὅτι οὖν μέρος ἀμήχανον οὐρανοῦ ψαῦσαι διὰ τὴν ἔμπροσθεν αἰτίαν, ὅτιπερ οὐδὲ κέντρον περιφερείας ἄπτεται· δευτέρω δ', ὅτι ὁ αἰθήρ, ἱερὸν πῦρ, φλόξ ἐστὶν ἄσβεστος, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοῦνομα παρὰ τὸ αἶθειν, ὃ δὴ καίειν ἐστὶ κατὰ γλῶτταν, εἰρημένον. **157.** μάρτυς δὲ μία μοῖρα τῆς οὐρανοῦ πυρᾶς ἡλῖος, ὃς τοσοῦτον γῆς ἀφεστῶς ἄχρι μυχῶν τὰς ἀκτῖνας ἐπιπέμπων αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀπ' αὐτῆς ἀνατείνοντα μέχρι τῆς οὐρανοῦ σφαιράς ἀέρα φύσει ψυχρὸν ὄντα τῇ μὲν ἀλεαίνει, τῇ δὲ καταφλέγει· τὰ μὲν γὰρ ὅσα ἢ μακρὰν ἀφέστηκεν αὐτοῦ τῆς φορᾶς ἢ ἐγκάρσια παραβέβληται ἀλεαίνει μόνον, τὰ δ' ἐγγὺς ἢ ἐπ' εὐθείας ὄντα καὶ προσανακαίει βία. **158.** εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τοὺς ἀναβαίνειν τολμῶντας ἀνθρώπους οὐκ ἀναγκαῖον ἦν ἐμπερηῆσθαι κεραυνωθέντας, ἀτελοῦς αὐτοῖς τῆς μεγαλοργηθείσης ἐπινοίας γενομένης; τοῦτ' ἔοικεν αἰνίττεσθαι διὰ τῶν αὐθις λεγομένων· “ἐπαύσαντο” γὰρ φησὶν “οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον” (Gen. 11, 8), οὐ δήπου τελειώσαντας, ἢ ἀλλὰ τετελειουργῆσαι κωλυθέντες διὰ τὴν ἐπιγενομένην σύγχυσιν. οὐ μὴν ἐκπεφεύγασι τὴν τῶν διαπραξέων αἰτίαν οἱ πρὸς τῷ βουλεύσασθαι καὶ ἐγκεχειρηκότες.

XXXI

159. τὸν γοῦν οἰωνόμαντιν καὶ τερατοσκόπον περὶ τὰς ἀβεβαίους εἰκασίας ματαιάζοντα – καὶ γὰρ μάταιος ἐρμηνεύεται Βαλαάμ – φησὶν ὁ νόμος τῷ ὄρωντι καταράσασθαι καίτοι διὰ τῶν λόγων εὐφήμους ποιησάμενον εὐχάς, σκοπῶν οὐ τὰ λεχθέντα ἀ προμηθεΐα θεοῦ μετεχαράττετο οἷα δόκιμον ἀντὶ κιβδήλου νόμισμα, τὴν δὲ διάνοιαν, ἐν ἧ τὰ βλάψοντα πρὸ τῶν ὠφελισόντων ἀνεπολεῖτο. ἔστι δὲ φύσει πολέμια ταῦτα, στοχασμὸς ἀληθεία καὶ ματαιότης ἐπιστήμη καὶ ἡ διὰ ἐνθουσιασμοῦ μαντεία νηφούση σοφία. **160.** καὶ ἂν ἐξ ἐνέδρας μέντοι τις ἐπιχειρήσας ἀνελεῖν τινα μὴ δυνηθῆ κτείνειν, τῆ τῶν ἀνδροφόνων οὐδὲν ἦττον ὑποχὸς δίκη καθέστηκεν, ὡς ὁ γραφεὶς περὶ τούτων δηλοῖ νόμος: “ἐὰν” γάρ φησι “τίς ἐπιθῆται τῷ πλησίον ἀποκτείνει αὐτὸν δόλω καὶ καταφύγη, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου λήψη αὐτὸν θανατῶσαι” (Exod. 21, 14)· καίτοι ἐπιτίθεται μόνον, οὐκ ἀνήρηκεν, ἀλλ’ ἴσον ἠγήσατο ἀδίκημα τῷ κτείνειν τὸ βουλεύσαι τὸν φόνον· οὐ χάριν οὐδ’ ἰκέτη γενομένῳ δέδωκεν ἀμνηστίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἱεροῦ ἐκέλευσεν ἀπάγειν τὸν ἀνιέρῳ γνώμη χρησάμενον. **161.** ἀνιέρως δὲ οὐ ταύτη μόνον, ὅτι κατὰ ψυχῆς τῆς αἰεὶ ζῆν δυναμένης ἀρετῶν κτήσει τε καὶ χρήσει τὸν διὰ προσβολῆς κακίας φόνον ἐβούλευσεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι θεὸν τῆς ἀνοσιουργοῦ τόλμης αἰτιᾶται· τὸ γὰρ “καταφύγη” τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν, διότι πολλοὶ τὰ καθ’ ἑαυτῶν ἀποδιδράσκουσιν ἐθέλοντες ἐγκλήματα καὶ ὄυεσθαι τῶν ἐφ’ οἷς ἠδίκησαν ἀξιοῦντες ἑαυτοὺς τιμωριῶν τὸ οἰκεῖον ἄγος τῷ κακοῦ μὲν μηδενὸς ἀγαθῶν δ’ ἀπάντων αἰτιῶ προσβάλλουσι θεῷ. διὸ καὶ ἀπ’ αὐτῶν βωμῶν τοὺς τοιοῦτους ἀπάγειν ὅσιον εἶναι ἐνομίσθη. **162.** δίκην δ’ ὑπερβάλλουσιν κατὰ τῶν ἐπ’ ἀθεότητι λόγους οἰκοδομουμένων καὶ συγκροτούντων ὀρίζει, ἦν ἴσως τινὲς τῶν ἀφρόνων οὐ βλάβην, ἀλλ’ ὠφέλειαν ὑποτοπήσουσιν· “οὐ γὰρ ἐκλείψει” φησὶν “ἀπ’ αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν” (Gen. 11, 6). ὦ τῆς ἀπεριγράφου καὶ ἀμέτρου κακοδαιμονίας, πάνθ’ οἷς ἂν ὁ φρενοβλαβέστατος ἐπιθῆται νοῦς, ὑποχείρια εἶναι καὶ ὑπήκοα, καὶ μηδὲν, <μη> μέγα μὴ μικρόν, ὑστερίζειν τὸ παράπαν, ἀλλ’ ὡσπερὶ φθάνοντα προαπαντᾶν πρὸς τὰς ἰ χρείας ἐκάστας.

XXXII

163. ψυχῆς ταῦτα φρονήσεως χηρευούσης ἐστὶν ἐπίδειξις μηδὲν τῶν εἰς τὸ ἀμαρτάνειν ἐχούσης ἐμποδῶν. εὐξαιτο γὰρ ἂν ὁ μὴ σφόδρα ἀνιάτως ἔχων τὰ ἐξ ὑποθέσεως τοῦ νοῦ πάντ’ ἐπιλιπεῖν αὐτῷ, ἵνα μὴ τῷ κλέπτειν ἢ μοιχεύειν ἢ ἀνδροφονεῖν ἢ ἱεροσυλεῖν ἢ τινι τῶν ὁμοιοτρόπων ἐπιτιτιθέμενος εὐδοῇ, μυρία δ’ εὐρίσκη τὰ κωλυσιεργήσοντα. κωλυθεὶς μὲν γὰρ τὴν μεγίστην νόσον, ἀδικίαν, ἀποβάλλει, σὺν ἀδείᾳ δ’ ἐπεξεληθὼν ταύτην ἀναδέχεται. **164.** τί οὖν ἔτι τὰς τῶν τυράννων τύχας ὡς μακαρίων ζηλοῦτε καὶ θαυμάζετε, δι’ ἃς εὐπετῶς ἕκαστα ἐπεξίσαισι, ὧν ἂν ὁ ἐκλελυττικῶς κάκτεθηρωμένος τέκη νοῦς, καὶ ἐν ἑαυτοῖς δέον ἐπιστένειν, εἰ γε ἀπορία καὶ [ἡ] ἀσθένεια κακοῖς λυσιτελές, ὡς περιουσία καὶ ἰσχυρὸς ἀγαθοῖς ὠφελιμώτατον; **165.** εἰς δὲ τις τῶν ἀφρόνων ἠσθημένος, εἰς ὅσῃν κακοδαιμονίας ὑπερβολὴν ἄγει ἢ τοῦ διαμαρτάνειν ἐκεχειρία, μετὰ παρηρησίας εἶπε· “μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι” (Gen. 4, 13). παγχάλεπον γὰρ ἀχαλίνωτον ἐαθῆναι ψυχὴν ἀτίθασον οὐσαν ἐξ ἑαυτῆς, ἦν μόλις ἠνίας μετ’ ἐπανατάσεως μαστίγων ἔστι κατασχόντα πραῦνα. **166.** διόπερ λόγιον τοῦ ἴλεω θεοῦ μεστὸν ἡμερότητος ἐλπίδας χρηστὰς ὑπογράφον τοῖς παιδείας ἐρασταῖς ἀνήρηται τοιόνδε· “οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ’ οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω” (Jos. 1, 5)· τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς δεσμῶν χαλασθέντων, οἷς διεκρατεῖτο, ἡ μεγίστη παρέπεται συμφορά, καταλειφθῆναι ὑπὸ θεοῦ, ὃς τοῖς ὅλοις δεσμοῦς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις περιῆψεν ἀρρήκτους, αἷς τὰ πάντα σφίγξας ἄλυτα εἶναι βεβούληται. **167.** λέγει μέντοι καὶ ἐτέρωθι, ὅτι “πάνθ’ ὅσα δεσμῶ καταδέδεται, καθαρὰ ἐστίν” (Num. 19, 15), ἐπεὶ τῆς ἀκαθάρτου φθορᾶς αἴτιον ἢ διάλυσις. μηδέποτ’ οὖν ἰδὼν τινα τῶν φαύλων οἷς ἂν ἐπιθῆται πᾶσιν εὐμαρῶς ἐπεξιώντα θαυμάσης ὡς κατορθοῦντα, ἀλλὰ τούναντίον ὡς ἀποτυγχάνοντα οἰκτιζοῦ, ὅτι ἀφορία μὲν ἀρετῆς, κακίας δὲ εὐφορία χρώμενος διατελεῖ.

XXXIII

168. σκέψασθαι δ' οὐ παρέργως ἄξιον, τίν' ἔχει λόγον τὸ εἰρημένον ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· “δεῦτε καὶ καταβάντες συγγέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶτταν” (Gen. 11, 7). φαίνεται γὰρ διαλεγόμενός τις ὡς ἂν συνεργοῖς αὐτοῦ, τὸ δ' αὐτὸ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς τάνθρώπου κατασκευῆς ἀναγέγραπται· 169. “εἶπε” γὰρ φησι “κύριος ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν” (Gen. 1, 26) τοῦ “ποιήσωμεν” πλήθος ἐμφαίνοντος· καὶ πάλιν “εἶπεν ὁ θεός· ἰδοὺ, γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἰς ἡμῶν, τῷ γινώσκῃ καλὸν καὶ πονηρὸν” (Gen. 3, 22)· ἰ τὸ γὰρ “ὡς εἰς ἡμῶν” οὐκ ἐφ' ἑνός, ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τίθεται. 170. λεκτέον οὖν ἐκεῖνο πρῶτον, ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἰσότημον ὑφέστηκε θεῷ, ἀλλ' ἔστιν εἰς ἄρχων καὶ ἡγεμῶν καὶ βασιλεύς, ᾧ πρυτανεύειν καὶ διοικεῖν μόνῳ θέμις τὰ σύμπαντα. τὸ γὰρ

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἔστω,
εἰς βασιλεύς

οὐκ ἐπὶ πόλεων καὶ ἀνθρώπων λέγοιτ' ἂν ἐν δίκη μᾶλλον ἢ ἐπὶ κόσμου καὶ θεοῦ· ἑνός γὰρ ἓνα ποιητήν τε καὶ πατέρα πάλιν καὶ δεσπότην ἀναγκαῖον εἶναι.

XXXIV

171. τούτου δὴ προδιομολογηθέντος ἀκόλουθον ἂν εἴη συνυφαίνειν τὰ ἀρμόζοντα. τίν' οὖν ἔστι σκοπῶμεν· εἰς ὧν ὁ θεὸς ἀμυθήτους περὶ αὐτὸν ἔχει δυνάμεις ἀραγούς καὶ σωτηρίους τοῦ γενομένου πάσας, αἷς ἐμφέρονται καὶ αἱ κολαστήριον· ἔστι δὲ καὶ ἡ κόλασις οὐκ ἐπιζήμιον, ἀμαρτημάτων οὐσα κώλυσις καὶ ἐπανόρθωσις. 172. διὰ τούτων τῶν δυνάμεων ὁ ἀσώματος καὶ νοητὸς ἐπάγη κόσμος, τὸ τοῦ φαινομένου τοῦδε ἀρχέτυπον, ιδέαις ἀοράτοις συσταθεῖς, ὡσπερ οὗτος σῶμασιν ὄρατοῖς. 173. καταπλαγέντες οὖν τινες τὴν ἑκατέρου τῶν κόσμων φύσιν οὐ μόνον ὅλους ἐξεθείωσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ κάλλιστα τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν, ἅπερ οὐδὲν αἰδεσθέντες θεοὺς ἐκάλεσαν. ὧν τὴν ἀπόνοιαν κατιδὼν Μωυσῆς φησι· “κύριε, κύριε, βασιλεῦ τῶν θεῶν” (Deut. 10, 17) <εἰς> ἔνδειξιν τῆς παρ' ὑπηκόους ἀρχοντος διαφορᾶς. 174. ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὸν ἀέρα ψυχῶν ἀσωμάτων ἱερώτατος χορὸς ὁπαδὸς τῶν οὐρανίων· ἀγγέλους τὰς ψυχὰς ταύτας εἴωθε καλεῖν ὁ θεσπιωδὸς λόγος· πάντ' οὖν τὸν στρατὸν ἐκάστων ἐν ταῖς ἀρμοστούσαις διακεκοσμημένον τάξεσιν ὑπρέτην καὶ θεραπευτήν εἶναι συμβέβηκε τοῦ διακοσμήσαντος ἡγεμόνος, ᾧ ταξιαρχοῦντι κατὰ δίκην καὶ θεσμὸν ἔπεται· λιποταξίου γὰρ οὐ θέμις ἀλῶναί ποτε τὸ θεῖον στράτευμα. 175. βασιλεῖ δὲ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν ἐμπρεπὲς ὁμιλεῖν τε καὶ χρῆσθαι πρὸς τὰς τῶν τοιούτων πραγμάτων ὑπηρεσίας, οἷσπερ ἀρμόττει μὴ ὑπὸ μόνου πῆγνυσθαι θεοῦ. χρεῖος μὲν γὰρ οὐδενός ἐστιν ὁ τοῦ παντός πατήρ, ὡς δεῖσθαι τῆς ἀφ' ἑτέρων, εἰ ἐθέλοι δημιουργῆσαι, <συμπράξεως>, τὸ δὲ πρέπον ὄρων ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς γινομένοις ταῖς ὑπηκόοις δυνάμεσιν ἔστιν ἃ διαπλάττειν ἐφήκεν, οὐδὲ ταύταις εἰσάπαν αὐτοκράτορα δοῦς τοῦ τελεσιουργεῖν ἐπιστήμην, ἵνα μὴ τι πλημμεληθεῖ τῶν ἀφικνουμένων εἰς γένεσιν.

XXXV

176. ταῦτα μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἦν προτυπῶσαι· ὧν δὲ χάριν, ἤδη λεκτέον· ἡ μὲν φύσις τῶν ζώων εἰς τε ἄλογον καὶ λογικὴν μοῖραν, ἐναντίας ἀλλήλαις, ἐτμήθη τὸ πρῶτον, ἰ ἢ δ' αὖ λογικὴ πάλιν εἰς τε τὸ φθαρτὸν καὶ ἀθάνατον εἶδος, φθαρτὸν μὲν τὸ ἀνθρώπων, ἀθάνατον δὲ τὸ ψυχῶν ἀσωμάτων, αἱ κατὰ τε ἀέρα καὶ οὐρανόν περιπολοῦσι. 177. κακίας δὲ ἀμέτοχοι μὲν εἰσιν αὐταί, τὸν ἀκήρατον καὶ εὐδαίμονα κληρὸν ἐξ ἀρχῆς λαχοῦσαι καὶ τῷ συμφορῶν ἀνηνύτων οὐκ ἐνδεθεῖσαι χωρῖον, σῶματι, ἀμέτοχοι δὲ καὶ <αἱ> τῶν ἀλόγων, παρόσον ἀμοιροῦσαι διανοίας οὐδὲ τῶν ἐκ λογισμοῦ συμβαινόντων ἐκουσίων ἀδικημάτων ἀλίσκονται. 178. μόνος δὲ σχεδὸν ἐκ πάντων ὁ ἄνθρωπος ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἔχων ἐπιστήμην αἰρεῖται μὲν πολλάκις τὰ φαυλότατα, φεύγει δὲ τὰ σπουδῆς ἄξια, ὥστ' αὐτὸν μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἐκ προνοίας ἀμαρτήμασι καταγινώσκεισθαι. 179. προσηκόντως οὖν τὴν τούτου κατασκευὴν ὁ θεὸς περιῆψε καὶ τοῖς ὑπάρχοις αὐτοῦ λέγων· “ποιήσωμεν ἄνθρωπον”, ἵνα αἱ μὲν τοῦ ἀνθρώπου κατορθώσεις ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρονται μόνον, ἐπ' ἄλλους δὲ αἱ ἀμαρτίαι. θεῷ γὰρ τῷ πανηγεμόνι ἐμπρεπὲς οὐκ ἔδοξεν εἶναι τὴν ἐπὶ κακίαν ὁδὸν ἐν ψυχῇ λογικῇ δι' ἑαυτοῦ δημιουργῆσαι· οὐ χάριν τοῖς

μετ' αὐτὸν ἐπέτρεψε τὴν τούτου τοῦ μέρους κατασκευὴν. ἔδει γὰρ καὶ τὸ ἀντίπαλον τῷ ἀκουσίῳ, τὸ ἐκούσιον, εἰς τὴν τοῦ παντὸς συμπλήρωσιν κατασκευασθὲν ἀναδειχθῆναι.

XXXVI

180. τοῦτο μὲν δὴ ταύτη λελέχθω. προσήκει δὲ κάκεινο λελογίσθαι, ὅτι μόνων ἀγαθῶν ἐστὶν ὁ θεὸς αἴτιος, κακοῦ δὲ οὐδενὸς τὸ παράπαν, ἐπειδὴ καὶ τὸ πρεσβύτατον τῶν ὄντων καὶ τελειότατον ἀγαθὸν αὐτὸς ἦν. ἐμπρεπέστατον δὲ τὰ οἰκεία τῇ ἑαυτοῦ φύσει δημιουργεῖν ἄριστα τῷ ἀρίστῳ, τὰς μέντοι κατὰ πονηρῶν κολάσεις διὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν βεβαιουῦσθαι. **181.** μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ τελειωθέντος ἐξ ἀσκήσεως τόδε· “ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν” (Gen. 48, 15. 16)· ὁμολογεῖ γὰρ καὶ οὗτος ἤδη, ὅτι τὰ μὲν γνήσια τῶν ἀγαθῶν, ἃ φιλαρέτους τρέφει ψυχάς, ἐπὶ θεὸν ἀναφέρεται μόνον ὡς αἴτιον, ἢ δὲ τῶν κακῶν μοῖρα ἀγγέλοις ἐπιτέτραπται πάλιν, οὐδὲ ἐκείνοις ἔχουσι τὴν τοῦ κολάζειν αὐτοκράτορα ἐξουσίαν, ἵνα μηδενὸς τῶν εἰς φθορὰν τεινόντων ἢ σωτήριος αὐτοῦ κατάρχη φύσις. **182.** διὸ λέγει· “δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν”. οἱ μὲν γὰρ ἀσεβεῖς τοιαύτης ἐπάξιον δίκης τυγχάνειν, ἴλεως καὶ εὐεργετίδας καὶ φιλοδώρους αὐτοῦ δυνάμεις οἰκειοῦσθαι τιμωρίας. εἰδὼς μέντοι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὠφελίμους ὑπαρχούσας δι' ἐτέρων αὐτὰς ὥρισεν· ἔδει γὰρ τὸ μὲν ἐπανορθώσεως ἀξιοθῆναι, τὰς δὲ πηγὰς τῶν ἀεννάων αὐτοῦ χαρίτων ἀμιγεῖς κακῶν ἢ οὐκ ὄντων μόνον ἀλλὰ καὶ νομιζομένων φυλαχθῆναι.

XXXVII

183. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ σύγχυσις, ἐρευνητέον. πῶς οὖν ἐρευνησομεν; οὕτως, ὡς γ' ἐμοὶ φαίνεται· πολλάκις οὐς πρότερον οὐκ ἤδειμεν, ἀπὸ τῶν συγγενῶν καὶ τινα πρὸς αὐτοὺς ἐχόντων ἐμφέρειαν ἐγνωρίσαμεν· οὐκοῦν καὶ πράγματα τὸν αὐτὸν τρόπον, ἃ μὴ ῥάδιον ἐξ ἑαυτῶν καταλαμβάνεσθαι, δηλαδὴ γένοιτ' ἂν κατὰ τὴν τῶν οἰκείων αὐτοῖς ὁμοιότητα. **184.** τίνα οὖν ἐστὶ συγχύσει πράγματα ὅμοια; ἢ μῖξις, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ κρᾶσις· ἀλλ' ἢ μὲν μῖξις ἐν ξηραῖς, ἢ δὲ κρᾶσις ἐν ὑγραῖς οὐσίαις δοκιμάζεται. **185.** μῖξις μὲν οὖν σωμάτων διαφερόντων ἐστὶν οὐκ ἐν κόσμῳ παράθεσις, ὥσπερ ἂν εἴ τις σωρὸν ποιήσειε κριθὰς καὶ πυροῦς καὶ ὀρόβους καὶ ἄλλ' ἄττα εἶδη τῶν σπαρτῶν εἰς ταῦτο εἰσενεγκῶν, κρᾶσις δ' οὐ παράθεσις, ἀλλὰ τῶν ἀνομοίων μερῶν εἰς ἀλληλα εἰσδυομένων δι' ὅλων ἀντιπαρέκτασις, ἔτι δυναμένων ἐπιτεχνῆσαι τινὶ διακρίνεσθαι τῶν ποιοτήτων, ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος φασὶ γίνεσθαι· **186.** συνελθούσας μὲν γὰρ τὰς οὐσίας ἀποτελεῖν κρᾶσιν, τὸ δὲ κρᾶθὲν οὐδὲν ἦττον ἀναπλοῦσθαι πάλιν εἰς τὰς ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ποιότητος· σπόγγῳ γὰρ ἠλαιομένῳ τὸ μὲν ὕδωρ ἀναλαμβάνεσθαι, τὸν δ' οἶνον ὑπολείπεσθαι· μήποτε ἐπειδήπερ ἐξ ὕδατος ἢ σπογγίᾳς γένεσις ἐστὶ, τὸ μὲν οἰκείον, ὕδωρ, πέφυκεν ἀναλαμβάνεσθαι πρὸς αὐτῆς ἐκ τοῦ κράματος, τὸ δ' ἀλλότριον ὑπολείπεσθαι, ὁ οἶνος. **187.** σύγχυσις δὲ ἐστὶ φθορὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς ποιοτήτων πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἀντιπαρεκτεινομένων εἰς διαφερούσης μιᾶς γένεσιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἐν ἰατρικῇ τετραφαρμάκου συντέτευχε· κηρὸς γὰρ καὶ στέαρ καὶ πίττα ῥητίνη τε, οἶμαι, συνελθόντα ταύτην ἀποτελεῖ, συντεθείσης δὲ ἀμήχανον ἔτι τὰς ἐξ ὧν συνετέθη διακριθῆναι δυνάμεις, ἀλλ' ἐκάστη μὲν αὐτῶν ἠφάνισται, πασῶν δ' ἡ φθορὰ μίαν ἐξαίρετον ἄλλην ἐγέννησε δύναμιν. **188.** ὅταν δ' ἀπειλῆ σύγχυσιν τοῖς ἀσεβεῖσι λογισμοῖς ὁ θεός, οὐ μόνον ἐκάστης κακίας τό τε εἶδος καὶ τὴν δύναμιν ἀφανισθῆναι κελεύει, ἀλλὰ καὶ τὸ συνερανοσθὲν ἐξ αὐτῶν, ἵνα μήτε τὰ μέρη καθ' ἑαυτὰ μήθ' ἢ πάντων σύννοδος τε καὶ συμφωνία περιβάληταί τινα ἰσχὺν ἐπὶ καθαιρέσει τῆς ἀμείνονος μοίρας. **189.** οὐ χάριν φησί· “συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶτταν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον” (Gen. 11, 7), ὅπερ ἴσον ἐστὶ τούτῳ· κωφὸν ἕκαστον ἐργασώμεθα τῶν κακίας μερῶν, ὡς μήτε ἰδίαν ἀφιὲν <φωνήν> μήτε συνηχοῦν ἑτέρῳ βλάβης αἴτιον γίνηται.

XXXVIII

190. ταῦτα μὲν ἡμεῖς, οἱ δὲ τοῖς ἐμφανέσι καὶ προχείροις μόνον ἐπακολουθοῦντες οἴονται νυνὶ γένεσιν ἢ διαλέκτων Ἑλληνικῶν τε καὶ βαρβάρων ὑπογράφεσθαι· οὐς οὐκ ἂν αἰτιασάμενος – ἴσως γὰρ

ἀληθεῖ καὶ αὐτοὶ χρῶνται λόγῳ – παρακαλέσαιμ' ἂν μὴ ἐπὶ τούτων στήναι, μετελθεῖν δὲ ἐπὶ τὰς τροπικὰς ἀποδόσεις, νομίσαντας τὰ μὲν ῥητὰ τῶν χρησμῶν σκιάς τινος ὡσανεὶ σωμάτων εἶναι, τὰς δ' ἐμφαινομένας δυνάμεις τὰ ὑφ' ἑστώτα ἀληθείᾳ πράγματα. **191.** δίδωσι μέντοι πρὸς τοῦτ' ἀφορμὰς τὸ εἶδος τοῖς μὴ τυφλοῖς διάνοιαν ὁ νομοθέτης αὐτός, ὡσπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ὧν νῦν ἐστὶν ὁ λόγος· τὸ γὰρ γινόμενον σύγχυσιν προσεῖπε. καίτοι γε εἰ διαλέκτων γένεσιν αὐτὸ μόνον ἐδήλου, κὰν ὄνομα εὐθυβολώτερον ἐπεφήμισεν ἀντὶ συγχύσεως διάκρισιν· οὐ γὰρ συγχεῖται τὰ τεμνόμενα, διακρίνεται δ' ἔμπαλιν, καὶ ἔστιν οὐ μόνον ἐναντίον ὄνομα ὀνόματι, ἀλλ' ἔργον ἔργῳ. **192.** σύγχυσις μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ φθορὰ τῶν ἀπλῶν δυνάμεων εἰς συμπεφορημένης μιᾶς γένεσιν, διάκρισις δὲ ἑνὸς εἰς πλείω τομῆ, καθάπερ ἐπὶ γένους καὶ τῶν κατ' αὐτὸ εἰδῶν ἔχειν συντέτευχεν. ὥστε εἰ μίαν οὖσαν φωνὴν ἐκέλευσε τέμνειν ὁ σοφὸς εἰς πλειόνων διαλέκτων τμήματα, προσεχεστέροις ἂν καὶ κυριωτέροις ἐχρήσατο τοῖς ὀνόμασι, τομὴν ἢ διανέμησιν ἢ διάκρισιν ἢ τι ὁμοίωτροπον εἰπῶν, οὐ τὸ μαχόμενον αὐτοῖς, σύγχυσιν. **193.** ἀλλ' ἐστὶν ἡ σπουδὴ διαλύσαι τὸ κακίας στίφος, τὰς ὁμολογίας αὐτῆς ἀκυρῶσαι, τὴν κοινωνίαν ἀνελεῖν, τὰς δυνάμεις ἀφανίσαι καὶ διαφθεῖραι, τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος, ὃ δειναῖς ὠχυρώσατο παρανομίαις, καθελεῖν. **194.** οὐχ ὀρθῶς ὅτι καὶ τῶν ψυχῆς ὁ πλάστης μερῶν οὐδὲν οὐδενὶ εἰς τὴν τοῦ ἑτέρου κοινωνίαν ἤγαγεν; ἀλλ' ὀφθαλμοὶ μὲν οὐκ ἂν ἀκούσειαν, ὦτα δὲ οὐκ ἂν θεάσαιτο, χυλὸς δὲ ἐνστόμιος οὐκ ἂν ὄσφροίτο, οὐδ' ἂν γεύσαιντο ῥῖνες, ὃ τ' αὖ λόγος οὐδὲν ἂν τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις πάθοι, οὐδ' ἔμπαλιν ῥῆξαι φωνὴν δύναιτ' ἂν αἰσθησις. **195.** ἔγνω γὰρ ὁ τεχνίτης, ὅτι τὸ μὴ ἀκούειν ἕκαστον τούτων τῆς τοῦ πλησίον φωνῆς λυσιτελές ἐστὶν, ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς ψυχῆς μέρη ταῖς οἰκείαις δυνάμεσιν ἀσυγχύτοις χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν ζώων ὠφέλειαν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα κοινωνίαν ἀφηρησθαι, τὰ δὲ τῆς κακίας εἰς <σύγ>χυσιν καὶ φθορὰν ἀχθῆναι παντελεῖ, ἵνα μήτε συμφωνήσαντα μήτε καθ' ἑαυτὰ ὄντα ζημιά τοῖς ἀμείνοσι γένηται. **196.** παρὸ καὶ λέγει· “διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐκεῖθεν” (Gen. 11, 8), ἐν ἰσῷ τῷ ἐσκέδασεν, ἐφυγάδευσεν, ἀφανεῖς ἐποίησε· τὸ γὰρ σπεῖρειν <ἀγαθῶν, κακῶν δὲ αἴτιον τὸ διασπεῖρειν>, ὅτι τὸ μὲν ἐπιδόσεως καὶ αὐξήσεως καὶ γενέσεως ἐτέρων ἕνεκα συμβαίνει, τὸ δ' ἀπωλείας καὶ φθορᾶς. βούλεται δὲ ὁ φυτουργὸς θεὸς σπεῖρειν μὲν ἐν τῷ παντὶ ἰ καλοκἀγαθίαν, διασπεῖρειν δὲ καὶ ἐλαύνειν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου πολιτείας τὴν ἐπάρατον ἀσέβειαν, ἵν' ἤδη ποτὲ παύσωνται τὴν κακίας πόλιν καὶ τὸν ἀθεότητος πύργον οἰκοδομοῦντες μισάρετοι τρόποι. **197.** τούτων γὰρ σκεδασθέντων οἱ πάλαι πεφευγότες τὴν τυραννίδα τῆς ἀφροσύνης ἐνὶ κηρύγματι κάθοδον εὐρήσουσι, γράψαντός τε καὶ βεβαιώσαντος <θεοῦ> τὸ κήρυγμα, ὡς δηλοῦσιν οἱ χρησμοί, ἐν οἷς διεῖρηται ὅτι “ἐὰν ἦ ἡ διασπορὰ σου ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, ἐκεῖθεν συνάξει σε” (Deut. 30, 4). **198.** ὥστε τὴν μὲν ἀρετῶν συμφωνίαν ἐμπροπὲς ἀρμόζεσθαι θεῷ, τὴν δὲ κακιῶν διαλύειν τε καὶ φθείρειν. οἰκειότατον δὲ κακίας ὄνομα σύγχυσις· οὐ πίστις ἐναργῆς πᾶς ἄφρων, λόγοις καὶ βουλαῖς καὶ πράξεσιν ἀδοκίμοις καὶ πεφορημέναις χρώμενος.